

Aakirkebys historie de sidste 300 år

Af Werner Hansen

AAKIRKEBY 650 ÅR

Melodi: *Der er et land.*

Aakirkeby – derinde midt i landet, for søværts fjender her du søgte ly, alligevel så skete det blandt andet at Lybæk brændte ned den halve by. En hævn forsøgte du ved Ugleenge, fra tidlig morgen hørtes våbengny, desværre varede det ikke længe, før slaget tabt var for Aakirkeby.

Du prale kan med øens hovedkirke, og fonden vidt berømt er her til lands, her ærkebispens havde tit sit virke, når han med følge mødte ved sankthans. Man for spedalskhedssmitte var urolig, til Kæmpeåen syge måtte fly, på »Hospitalet« fik de deres bolig, de var ej velset i Aakirkeby.

I mangt et hus stod køerne og gumled, ja, sådan er det blevet os fortalt, og grisene på gaderne sig tumled, og hønsene man traf på overalt. Men efterhånden blev sat skik på staden, de handlende snart vejred morgengry, og træer plantet blev ved hovedgaden, og så kom banen til Aakirkeby.

Krigsfanger

Aakirkeby er kun en lille by, men byen har en bevæget historie. Byen er vokset op omkring Aa kirke, der var en slags domkirke på Bornholm, og her kom Ærkebiskoppen fra Lund, når han besøgte øen. Et par gange hærgede lybækkerne, og byen var udsat for store brande, men alligevel voksede byen og udviklede sig med tiden fra en by med landbrug i næsten hvert hus til en moderne by.

Du i en dejlig omegn blev placeret, og du har nær til både skov og strand, i fred og ro har mange her camperet, og byens pris de godt istemme kan. Her er man langt fra verdens travle færden, og fuglesangen lyder højt mod sky, man drømmer om, at der er fred i verden, når solen daler i Aakirkeby.

Sekshundredfemti år har du på bagen, med øens hovedstad det ej blev til, du overleved, det er hovedsagen, og stadigvæk du godt dig hævde vil. Og siden krigens slut i femogfyrre er byggeriet blomstret op påny, vor by er blevet meget, meget større, det fremad går her i Aakirkeby.

Begrebet købstad ej har overlevet, men det for dig betyder meget lidt, en storkommunes centrum er du blevet, og det du lever op til, ubestridt. En blomsterby forsøger vi at være, butikkerne har skabt sig et godt ry, vi skabe vil en venlig atmosfære, så vær velkommen i Aakirkeby.

Det er særlig de sidste par hundrede år, at der er sket forandringer, og i det følgende skal berettes om små og store begivenheder i de sidste 300 år.

For snart 300 år siden stiftede Aakirkeby bekendtskab med en slags flygtningeproblem. Der var sket det, at der i året 1706 var strandet et fartøj syd for byen med 500 krigsfanger, som svenskerne havde taget i Polen. De var på vej til Sverige og blev over-

våget af nogle få svenske officerer og menige. Officererne fik lov til at indlogere sig privat, medens de menige og krigsfangerne måtte nøjes med logi i kirketårnet i Aakirkeby. Om dagen kunne de frit bevæge sig i byen. Under dette ophold fandt polakkerne på at tilbede et helgenbillede af Johannes Døberen i kirken, og sognepræsten måtte grave billedet, der var udhugget i træ, ned på kirkegården.

Da fangerne blev overført til Sverige, gemte ca. 30 af dem sig og tog tjeneste forskellige steder. Senere blev de sejlet hjem til Polen.

I 1720 solgte kirken en brudekrone af sølv. Præstedammen blev købt af præsten i 1729, så han havde et sted at vande sine køer.

1740 blev kirken istandsat under ledelse af den nye præst, Lars Nielsen Hjorth, og tre år senere fik byen sin første skole, Jernbanegade 1, der var på 7 fag og skulle bruges til undervisning i kristendom, skrivning og regning.

Omkring 1750 fandtes der ingen egentlige gader i byen, kun stier og køreveje. De fleste bygninger lå langs hovedlandevejen gennem byen. Borgernes huse var lave, lerklinede bindingsværksbygninger med stråtag.

I 1753 havde byen 305 indbyggere. En voldsom brand ødelagde i 1760 16 gårde og huse eller ialt 242 fag huse. Det gik ud over området øst og syd for kirkegården, og bl. a. skolen og hospitalet brændte. Derfor blev det i 1761 påbudt at lade husene brandforsikre.

Doktorbakken 3 blev opført i 1767, i daglig tale kaldet »Tandlægeboligen«, og 2 år senere blev borgernes antal opgjort til 361. Der var blandt dem 2 købmænd og 4 værts-husholdere. Næsten alle i byen drev landbrug.

Møntfundet

Om formiddagen den 2. marts 1776 skete der noget, der i lang tid optog sindene. En

ung pige, Kirstine Hansesdatter, der var på vej hjem fra markarbejde, fandt ud for Jep Hansens hus en mængde mønter. Hun samlede et hundrede stykker sammen, og forbi-passerende gav sig også i lag med mønterne.

På en eller anden måde fik amtmand Urne underretning om fundet, og han gav byfoged Niels Jespersen ordre til at opklare sagen.

Ved byfogdens forhør oplystes det, at der var fundet ca. 340 mønter, der nu var spredt for alle vinde.

Det lykkedes amtmanden at få samlet 230 mønter sammen, og de blev sendt til Rentekammeret. Kongen skænkede nogle af mønterne bort, men 205 mønter endte på Kunst-kammeret.

De fleste af mønterne stammede fra Valdemar Atterdags tid ca. år 1360.

Ved nytårstid 1777 skete der det meget beklagelige, at Landstinget, der var Bornholms overret, blev flyttet til Rønne.

Året efter blev en del af Dams gård på Torvet opført.

Skolen blev genopbygget i 1782. 5 år senere blev det konstateret, at en tiendedel af byens borgere, 47, levede af tiggeri, men kun en enkelt af dem var under fattigforsorg.

Der var i byen 5 snedkere, 2 smede, 2 urmagere, 6 skrædere, hvoraf den ene også var træskomager, 3 skomagere, 1 murermester, 1 møller, 1 glarmester, 1 bødker og 1 sadelmager.

Der var to tækkemænd, hvoraf den ene også var daglejer og den anden betler.

Der var i 1797 intet byråd i Aakirkeby, selv om man fra myndighederne flere gange var opfordret til at udpege et sådant.

Rettighederne i fare

I året 1800 blev bindingsværksbygningen på Torvet opført. Byen havde på det tidspunkt 455 indbyggere, og kun 9 af dem ernærede sig ved tiggeri.

I en beretning fra 1808 hedder det om Aakirkeby: »Borgernes huse var lave, lerklinede bindingsværkshuse med stråtag. Husene

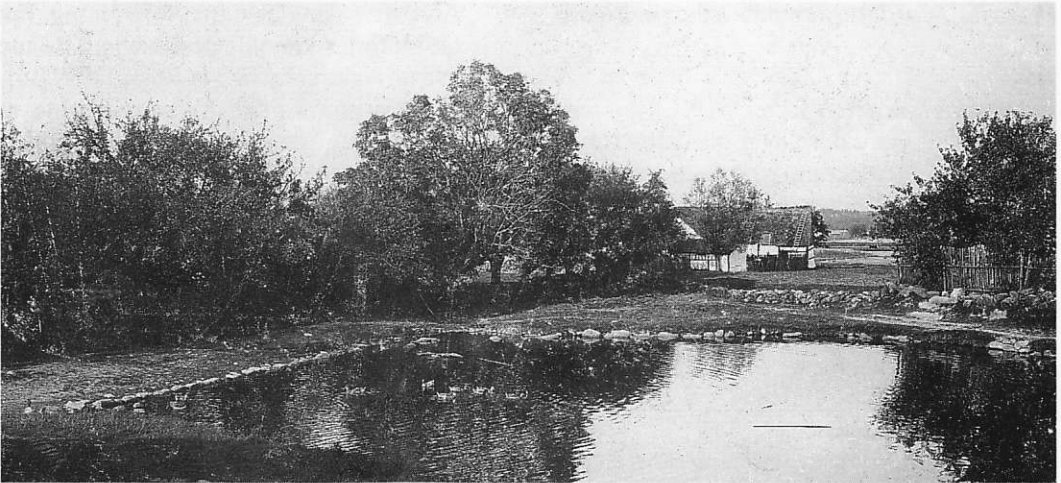

Fig. 1. Doktordammen i Aakirkeby, 1910.

lå ud til gader, som nærmest kun var hjulspor, der var optrampede af de mange kreaturers færden til og fra marken. Gaderne var tumleplads for svinene.«

En anekdote giver også en beskrivelse af byens tilstand. En rejsende fra København ville ride fra Rønne til Nexø. Man havde fortalt ham, at på midtvejen lå købstaden Aakirkeby. Da han næsten havde passeret byen, red han hen til en dør og spurgte beboeren: »Hvor ligger vejen til Aakirkeby?«

Ikke 10 af beboerne var gældfri.

Fra 1815 stammer en beretning om sankthansaften i Aakirkeby: »meget liv herskede i Aakirkeby. Alle, der fra Bornholms søndre og vestre herreder ville til festpladsen i Almindingen (ved Koldekilde), må for største delen lægge vejen gennem denne by. Alle vegne fra strømmede man her sammen, kørende, ridende og gående. Værtshuset var overfyldt med gæster.«

Et forslag fra byfoged Fr. E. W. Knudsen 1818 kunne være blevet skæbnesvangert for købstaden. Han foreslog nemlig at nedlægge byen som købstad.

Men amtmand Mandix ville først høre borgernes mening, og på en rådstuesamling den 13. november 1818 viste det sig, at

samtlige borgere ville bevare deres by som købstad. Og en uges tid efter mødet sendte borgerne et til kongen stilet brev ind til amtmanden, hvori de anmodede om at beholde købstadrettighederne. Det hed blandt andet i skrivelsen: »Vel ligger Aakirkeby midt i landet, har altså ingen næring fra søen af, men den har dog et mindre antal fattige end nogen anden købstad efter lige størrelse«.

Efter udveksling af flere skrivelser endte det med, at kancelliet den 2. oktober 1819 meddelte amtmanden, at det fandt det betænkeligt at andrage om ophævelse af byens privilegier, så længe borgerne deri ikke er enige.

På en tid, da det var embedsmændene, der stort set styrede landet, var det altså borgernes ønsker og forslag, der blev bestemmen- de for kongens afgørelse.

I 1822 blev Grødby- og Møllegårdsstene- ne anbragt i kirkens våbenhus. To år senere fik byen lov til at beholde sine stråtage, og i 1826 fik borgerkompagniet sin fane med det forkerte byvåben, en ørn i stedet for en slange.

En kedelig begivenhed indtraf i 1828, da Ladegård syd for byen brændte. Ejeren, der var borgerkaptajn, havde byens arkiv til op-

bevaring, og dette brændte sammen med gården.

Marked og væddeløb

Men i 1830 skete der noget glædeligt. Den 21. april indførtes kram- og kreaturmarked i byen den første søgnefredag i april og oktober. I forbindelse med oktobermarkederne i 1831 og 1832 afvikledes et hestevæddeløb på landevejen vest for byen. Banen var på 4000 alen, og vejen var så smal, at hestene måtte starte enkeltvis, og man tog så tid med et ottedagsur. Ikke mindre end 32 heste deltog i det sidste løb.

I 1833 var der stor opstandelse. Den senere kong Frederik VII besøgte byen.

I 1836 fandt man på endnu en markedsfornøjelse, nemlig præmiepløjning syd for byen.

Kommunalt skete der store ting den 24. oktober, idet byen fik en borgerrepræsentation, som selv valgte sin formand. Det blev snedkermester og købmand Johs. L. Balle.

Befolkningen blev talt den 1. februar 1840, og det viste sig, at byen nu havde 542 indbyggere.

Et stort fremskridt var det, at der fra 1. september 1841 blev indført regelmæssig postgang på ruten Rønne - Aakirkeby - Nexø - Svaneke. Postbudet gik ruten en gang om ugen.

I 1842 ønskede amtsrådet, at byen skulle have en politibetjent. Borgerne foreslog ansættelse af en natvægter i stedet for. Han skulle alarmere brandvæsenet ved at ringe med kirkeklokkerne. Ingen af delene blev til virkelighed, selv om Kannikegård, der lå lige vest for kirken, nedbrændte natten mellem den 7. og 8. januar.

Postvæsen og læge

I 1845 gik 82 børn i skole. I oktober 1846 var der atter brand, denne gang brændte Doktorbakken 15, og dette gav anledning til, at det blev pålagt borgerne at lægge tegl på tagene.

Året efter skete hele tre positive ting. Fra nytår indførtes kørende post mellem Rønne og Nexø, Aakirkeby fik sin første læge, Bolbroe, og byen fik tilladelse til at ansætte en politibetjent. Chr. Frederik Mossin blev præst.

Den 18. maj 1847 kom den senere kong Frederik VII igen på besøg. Byrådet holdt møder på det nyopførte Doktorbakken 15, og det vedtog ikke at holde åbne møder, men at fremlægge et referat fra møderne.

Kultusministeriet tillod i 1849 efter ansøgning fra byrådet, at ringning med kirkens klokker i sommermånederne kunne finde sted ved middagstid i stedet for kl. 8 om morgenen. Hensigten var at hjemkalde folkene fra marken til middagsspisningen.

Og nu havde Danmark fået en grundlov. Valget for 2. valgkreds fandt sted på Torvet i Aakirkeby for hele kredsens vedkommende.

Byen 1850

Hvordan så Aakirkeby ud omkring 1850? I virkeligheden var der kun en enkelt gade i byen, »Landevejsgaden«, der fulgte Storegade, men drejede mod nord ved kirkegårdshjørnet og fortsatte ad Kirkegade. Eskildsgade eksisterede ikke, men vejen gik bag om de nuværende huse og kom ud mellem Tatol (nu Smedetorvet) og Brugsen (nu Biblioteket).

Der var godt nok enkelte andre gader, men de var så smalle og fulde af løse sten, så de var svært at færdes.

Torvet kaldtes at være brolagt. Der var mange steder, hvor der lå møddinger ud til åben gade, og på Torvet, der kaldtes »Pladsen«, var det særlig galt.

Midt på Torvet lå et hus, og omkring dette lå der tre møddinger. I den nuværende isenkramforretning boede avlsbruger Jens Hammer med heste- og kostald ud til Torvet med en stor mødding udenfor.

På få undtagelser nær var byens huse meget tarvelige. Mange steder var væggene kalkede, der var lergulv og alkovesenge.

Fig. 2. Storegade o. 1900.

Mange af byens brønde tørrede ud i varme somre, men i Askebrønden (der lå, hvor vandværket nu står) var der rigeligt med godt vand, der var bedst til at koge ærter i.

Af værtshuse var der fire. Der lå bl. a. et lige over for kirken, hvor mange gik ind efter kirkegangen for at få en trekort med tilbehør.

Den 19. maj 1850 kom kong Frederik VII på besøg sammen med sin gemalinde, grevinde Danner.

Sundhedsvedtægt

Den 25. maj 1851 indførte borgerrepræsentationen på forslag af fysikus Grove en sundhedsvedtægt, hvori det hed:

»Det påses herefter, at byens indvånere udlufte deres værelser og sengeklæder samt holde det indre af deres boliger fri for ansamling af urenhed, navnlig at ikke fjerkreaturerne tillades at opholde sig i værelserne.

Alle i gården værende sumpe må udfyldes; det påbydes, at indvånerne ikke må henlægge fejeskarn eller opsamle gjødning

på gaderne. Hvad renlighed og orden angår inde i husene, ville repræsentanterne selv have at påse det fornødne ved at foretage visitation hver 14. dag, hvorimod politibetjenten skal have opsyn med den ydre renlighed, dog således, at repræsentanterne har at foretage den første visitation.«

Den 12. august kom Frederik VII gennem byen på vej fra Nexø til Almindingen. Året efter besluttede borgerne at afskaffe byhegn og byled, og i 1853 traf de beslutning om til fodgængernes bekvemmelighed at anlægge fortov på begge sider af hovedgaden.

Der skete noget meget vigtigt i 1854. Brændevinsbrænderiet blev opført ved Stokkekilden, hvor kong Christian IV i sin tid forsøgte at få startet en fabrik med krudtfremstilling for øje.

Året efter fik byen sin første bager, Jørgen Mathias Dam, Østergade 1, kaldet »I Krogen«. Og der blev opsat en pumpe i Stokkekildebrønden, så det blev lettere for borgerne at hente vand her.

I 1856 skete der noget, der sikkert vakte

en del opsigt. Løjtnanterne Lucianus Kofoed og Philip Rasch Dam oprettede Bornholms første højskole i Dams gård på Torvet. Og hver lørdag aften var der offentligt møde med foredrag af de to forstandere. En del af højskolens elever blev senere fremtrædende folk.

Hele herligheden varede kun til 1858.

Det nuværende »Hospital« blev genopført i 1856, og 5 fattige fik her husly, brændsel og 10 skilling om ugen samt 6 skæpper mel årligt.

I 1857 var 54 af byens huse tækket med tegl. Løjtnant Philip R. Dam holdt sin første valgtale på trappen foran sit fødehjem. Han kom til at virke i folketinget i 35 år.

I 1860, da Storegade blev ført igennem fra kirken til Torvet, havde byen 133 familier med ialt 613 personer.

Philip R. Dam blev formand for borgerrepræsentationen den 4. oktober 1861. I 1863 blev man færdig med brolægningen af Torvet, og Torvegade fik samme omgang.

Rådhus

Så skete der igen et stort fremskridt. Den 6. oktober blev 5. skyttekreds stiftet, og den lever stadig i bedste velgående som Aakirkebys ældste forening. Kredsen har sin egen skydebane i Nordre Byskov, og indendørs er der skydebane i Hallen. Byskoven blev beplantet, og til byens forskønnelse plantedes 53 træer langs hovedgaden. Anders Olskas hus midt på Torvet blev flyttet til hjørnet af Torvet og Torvegade. Huset blev fornyet i 1923. Eskildsgade 4 opførtes, og »Benhuset« fik sin plads på Sildetorvet.

Byen savnede stærkt sit eget rådhus, hvor man bl. a. kunne indrette en arrest, hvor urostiftere foreløbig kunne anbringes. Man mente, at alene tilstedeværelsen af et sådant lokale kunne virke neddyssende på ustyrlige personer.

I februar 1865 indledtes forhandlinger med købmand Dam om overladelse af den ved Torvets østlige ende beliggende have.

Det blev med store økonomiske betænkkeligheder vedtaget at opføre huset, og fra nytår 1868 kunne borgerrepræsentationen holde møderne her. Huset blev også benyttet af foreninger o.l.

Året efter blev arealerne sønden Smedegade, der var præstegårdsjorder, indlemmet i købstaden. Bethania blev taget i brug af Trandberg, amtet fik lov til at benytte Rådhuset som retslokale, og året efter kom der et ur i Rådhusets gavl. Byrådsmedlemmer skulle skiftes til at trække det op uden betaling.

I 1867 indrettedes telegrafstation i Bagergården ud mod Storegade. Året efter nedlagdes Borgerkompagniet, og en stor del af mandskabet overgik til brandvæsenet.

Den 1. maj 1869 oprettedes »Bornholms Landbo-, Spare- og Lånekasse i Aakirkeby« med lokaler i købmandsgården på Kirkepladsen. Aaker sogns fattiggård, der ligger i Aakirkeby, blev opført med plads til 11 mænd og 10 kvinder. Fra 1. august skulle byen styres af sine egne borgere, og Ph. R. Dam blev borgmester.

I 1870 var den gennemsnitlige skattepligtige indkomst for samtlige indbyggere 74 kr. om året.

Sygekasse

Luthersk Missionsforenings hus i Østergade blev opført i 1872. Og den 4. oktober samme år stiftedes »Aaker Sygehjælps- og Begravelseskasse«. Den initiativrige pastor Algreen blev formand. De første år kunne man låne penge i Sygekassen mod en rente på 4%.

Fra 1872 stammer en beretning, der fortæller om, hvordan en tilflyttet »fører« så på byen. En ung lægevikar, Otto Michael Larsen, der vikarierede for lægen i byen i nogle måneder, skrev til sin broder:

»Jeg kan kun sige dette, at det måtte være en pokkers elskværdig kone, der skulle kunne gøre een opholdet muligt på sådan et sted. Her er slet ingen anden omgang end præ-

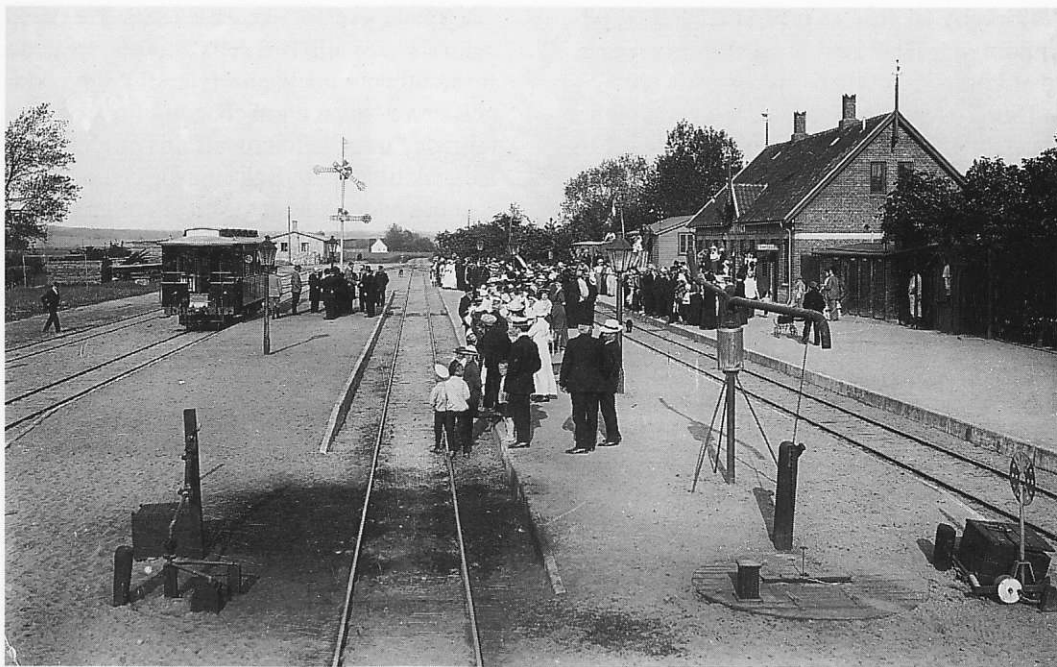

Fig. 3. Aakirkeby Station, Gudhjem-banens indvielse 1916.

stens. Omegnen er der ikke noget ved«. Præsten var P. K. Algreen, som lægen kendte i forvejen.

Da lægen hadede kortspil og var fanatisk afholdsmænd, havde han ikke megen fornøjelse af at blive inviteret ud. Han skriver om et gilde, som han var inviteret til, fordi han stod fadder til husets datter, at efter gudstjenesten kl. 2 samledes gæsterne til kaffe, hvorefter man straks gik i gang med kortspillet. 2 timer senere serveredes smørrebrød, derefter kortspil og dans og festmåltid kl. 11. Slut henad kl. 4, men da var lægen forlængst kørt hjem i seng med stærk hovedpine.

Byen havde på dette tidspunkt 745 indbyggere. Det var dette år, at snedker Andr. Nygaard startede sin virksomhed i Østergade 28-30, Smedegade blev anlagt, og Aa kirke blev hårdhændet restaureret, idet de indre mure og klokketårnet blev fjernet. Klokkerne blev i stedet ophængt i tårnet.

Der blev ansat en nattevagt, der i tiden fra 23 til 3 skulle holde vagt og ringe med kirkeklokkerne i tilfælde af brand.

Fællesskabet mellem byens og sognets skolevæsen ophørte.

Jernbane

Det var i 1875, at Aakirkeby fik sin første »rigtige« butik med indgang lige fra gaden og med udstillingsvinduer. Det var isenkramforretningen på Torvet. Det hedder f. eks. om Dams butik på Torvet, at man skulle banke på til privaten og pænt bede om lov til at komme ind i butikken. Den 11. november indviedes Friskolen i de lokaler, der senere blev til Højskolehjemmet. Det var M. M. Smidt, der stod for skolen.

Det var det år, da der kom gang i planerne om en jernbane. Der blev holdt møde på Rådhuset om sagen den 15. august og 15. september, og den 15. januar året efter blev der udbudt til aktietegning i en jernbane fra

Aakirkeby til Rønne med sidebane til Almindingen. Hele herligheden var beregnet til at koste 750.000 kr.

Den 7. september kunne Borgerskolen i Østergade, dengang øst for byen, indvies. N. Hammer blev enelærer i 20 år.

Forsamlingshuset på hjørnet af Smedegade og Østergade blev opført i 1877 og indviedes den 8. september. Der sluttedes af med fællesspisning for 220 personer.

Pastor Riemann gav i sin indvielsestale huset mottoet »For historie og kristendom«.

Mangfoldige religiøse og historiske foredrag blev der da også holdt i huset i de følgende år både af lokale og fremmede talere.

Efter at byen havde fået hoteller, overgik huset til gymnastiksal, derefter til trykkeri, senere privatbolig og nu lokale for David-skolen.

Grøde i byen

En Realskole kom op at stå i 1879 i købmandsgården i Kirkegade. Legeplads havde man på Sildetorvet. Skolen varede kun i to år, men skaffede 21 Aaker- og Aakirkebydrengene en god eksamen og gode stillinger senere hen i livet.

Som man ser, var der grøde og liv i Aakirkeby i disse år. Det er blevet hævdet, at det var jernbanen, der gav Aakirkeby et stort opsving, og det er nok tildels rigtigt, men i årene op til århundredskiftet kunne man tale om et nyvakt folkeligt og religiøst liv i byen. Halvfjerdserne betegnes som et af de lykkeligste tidsafsnit i byens historie. Der herskede et levende, hjerteligt fællesskab og en rig samfølelse.

Pastor Trandberg var stærkt medvirkende til, at de åndelige interesser blev vakt. Flere brændte deres spillekort og holdt op med at drikke, fester og baller blev aflyst. Og i årene 1876-77 holdt kapellan Riemann hver 14. dag om vinteren møde i Dams sal med foredrag, sang og samtale, mens kvinderne strikkede og mændene snittede.

Ludvig Dam oprettede et fællesmejeri i

Østergade overfor skolen i 1880. Tre mælkekuske, der alle hed Jens Hansen, sørgede for at afhente mælken. Mejeriet kunne ikke helt drives uden en ubehagelig lugt, og Østergade, hvorigennem affaldsvandet blev ledt, fik tilnavnet »Balsamgade«.

Indbyggertallet steg i disse fremgangens år fra 613 til 832 i løbet af 20 år.

I 1882 rejste pastor Trandberg til Amerika.

Det var også ved denne tid, at håndværket vågnede op til dåd. Den 1. oktober 1885 blev oprettet et bødkeri, og året efter startede Chr. Jensen sin byggeforretning i Smedegade, hvilket resulterede i et omfattende nybyggeri i den østlige del af byen, først og fremmest dobbelthuse var på mode.

Den 3. september 1887 slog håndværkerne sig sammen og dannede Håndværker- og Industriforeningen. Der oprettedes en aftenskole på Borgerskolen, hvori deltog 2 mestre, 6 svende, 25 lærlinge og 9 avlsbrugere. Afholdsforeningen blev startet samme år den 30. november, Hotel Rønne blev opført, og lærerinde, frk. Johanne Ipsen, blev leder af Friskolen.

I 1888 kom andelsmejeriet »Brodal« i drift med 162 andelshavere, der tilsammen havde 562 køer. Da jernbanen kom, opførtes en drejeskive på baneterrænet med spor hen til mejeriet, så man nu kunne skubbe en banevogn med smør hen til stationen.

En gang om måneden udbetaltes mælkepene til leverandørerne, og det var noget af en festdag, når man mødtes på mejeriet for at få pengene udbetalt.

Sommerfest

I 1889 havde byen 10 telefonabonnter, og en telefoncentral blev oprettet i Eskildsgade 10. Dette år holdt man den første sommerfest i Aakirkeby, det var Håndværkerforeningen, der festede i Savskærergårdsskoven. Med musik i spidsen marcherede borgerne til skoven, hvor der holdtes foredrag af folketingsmændene. Der var beværtning, og kl.

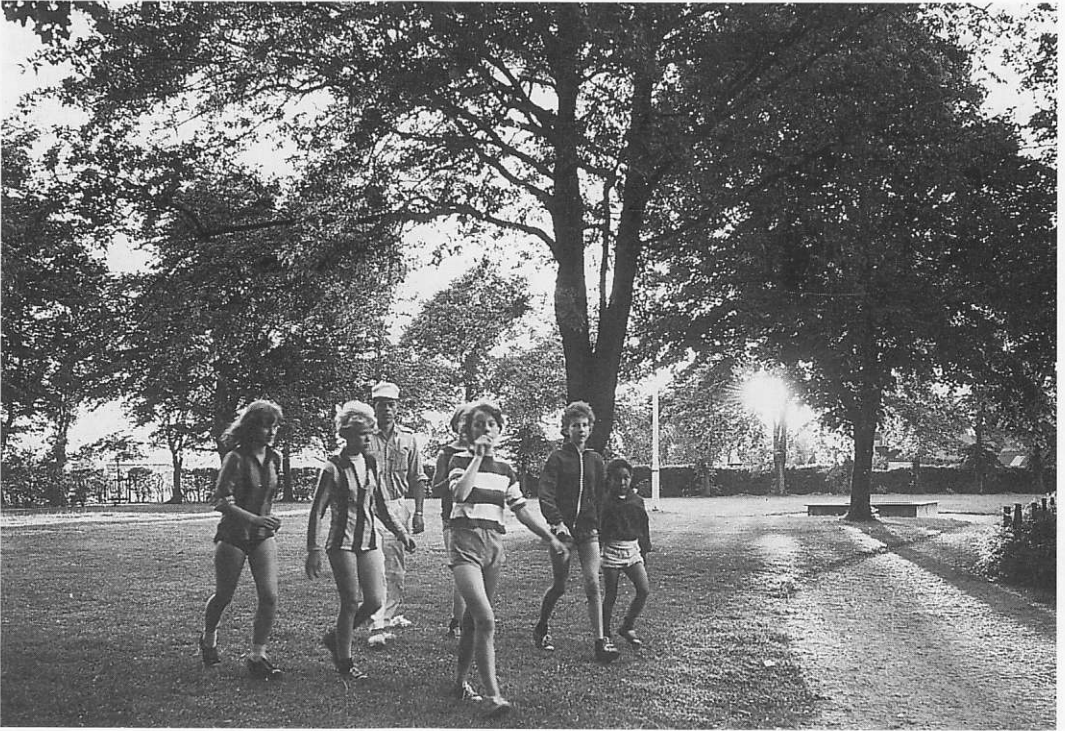

Fig. 4. Teknisk Skoles anlæg, foto Bornholmeren 1970'erne.

7 spillede op til dans. Ikke-medlemmer måtte betale en entre på 10 øre. Samme år startede foreningen en husflidsskole.

1890 kom der yderligere gang i byggeaktiviteten, idet to svenske indvandrere, brødrene Per og Niels Andersen, startede Aakirkeby skæreri, der med tiden blev et stort byggefirma med omkring 50 medarbejdere. Firmaet kunne klare snedker-, møbelsnedker-, tømrer-, murer- og malerarbejde og oprettede et cementstøberi. Der opførtes rundt om på øen en mængde gårde og huse, stationer, mejerier, forsamlingshuse m.m., og i Aakirkeby blev det til et stort antal huse i den vestlige del af byen samt Baptistkirken, Den katolske kirke og Menighedshjemmet.

Gadelygter

I 1891 skete der et stort fremskridt, idet der

i februar blev opstillet 14 gadelygter. Det var petroleumslygter, der tilsammen kostede 375 kr. Så nu kunne Husmandsforeningen holde sine møder året rundt. Tidligere holdt man kun møderne i fuldmånens skær, så man kunne finde hjem. 8. maj stiftedes på et møde i Aakirkeby Bornholms Andelssvine-slagteri.

Brandvæsenet fik en ny vedtægt i 1891. Det kom til at bestå af 1 brandinspektør, 2 brandassistenter, 2 brandmestre, 1 sprøjtemester, 2 strålemestre og 10 brandsvende. Alarmeringen skulle ske ved brug af kirkeklokkerne, og trommeslageren skulle gå gennem byen. Brandfolkene fik assistance af politikorpset, der var på 10 mand.

I 1892 opførtes Evangelisk Luthersk missionshus i Smedegade, Nymølle blev opført på Nybyvej, på Stokkekildevej rejstes Ipsens savmølle, der tidligere havde stået på

Hasle havn, og sommerfesten flyttede til Søndre Byskov.

I 1893 talte man husdyrene og kom til det resultat, at der var 107 heste, 461 stykker hornkvæg, 148 får, 265 svin og 3 geder.

I 1894 kunne Teknisk Skole indvies den 13. november. Skolen kostede 14.000 kr.

Sygehus

Den 25. oktober 1895 brændte Kannikegård lige vest for kirken. Der skete ved 22-tiden. Gården blev ikke genopbygget på stedet, men opført vest for byen, hvorefter der blev plads til en udvidelse af Aakirkeby mod vest. Men området lå godt nok i Aaker.

Rosenborghuset blev opført i 1896 efter tegninger af maler P. Kofoed, Skæreriet, og Kanns Hotel blev nyopført. Der var på det tidspunkt 1 befalingsmand og 10 menige i politikorpset, medens brandvæsenet bestod af 10 befalingsmænd og 50 menige.

P. Blem startede dette år ægtsalgskreds nr. 253 under Dansk Andels Ægekspor, der med tiden blev Danmarks største kreds.

Året efter blev den 20 år gamle Borger-skole i Østergade udvidet med 2 lærerlejligheder og en nybygning i 2 etager med 4 klasseværelser, den såkaldte »Kubik«. Bygmestrene Chr. Jensen og Janus Hansen fik tilsammen 7.500 kr. for byggeriet. Midtbornholms første fagforening, Snedker- og Tømrernes, så dagens lys den 10. februar. Byen havde på dette tidspunkt 12 gader og stræder plus Torvet med tilsammen 274 huse. Friskolen blev nedlagt og blev til Højskolehjemmet, og lederen, Johanne Ipsen, blev lærer på Borgerskolen.

Vi er nu nået til det tidspunkt, da Aakirkeby sygehus kunne indvies den 28. december 1898. Det blev opført af 4 kommuner i fællesskab, nemlig Aaker, Aakirkeby, Pedersker og Vestermarie. Det rummede 3 sygestuer med 5 senge og kostede 12.362 kr. Ved indvielsesmiddagen måtte de fremmødte selv betale for fortæringen. En enkelt dame passede hele sygehuset.

Jernbanen

Den 5. februar 1900 døde borgmester og folketingsmand Philip Rasch Dam, næsten 77 år gammel.

Han var en afholdt og af alle respekteret mand, anerkendt for sit frisind, sin retsin-dighed og sit sanddru væsen.

Den 30. april beskikkedes fhv. lærer N. M. Hammer som borgmester. Byen havde nu 1179 indbyggere. Det kneb med vandforsyningen, og 56 borgere med overlærer J. J. Bro i spidsen søgte etatsrådinde Koefoeds legat om tilskud til et vandværk, og ved et borgermøde den 5. december vedtoges en henvendelse til byrådet, der imidlertid ikke var interesseret på det tidspunkt.

Det blev stor dag den 12. december, da jernbanen kom til byen. Der havde været stor uenighed om stationens placering, syd eller nord for byen. Nordpartiet vandt med det resultat, at banelinien kom til at slå et mægtigt sving på vej til Ugleenge, hvilket gav arbejde til masser af mennesker med snekastning om vinteren.

Turen fra Rønne til Nexø kostede 90 øre og varede i 2 timer, så passagererne fik noget for pengene.

Det blev efterhånden skik, at ikke blot unge mennesker, men også bedsteborgere med hat, stok og cigar tog en spadseretur til stationen til halvnittoget om aftenen for at få en sludder.

Udstilling

Der blev omkring århundredskiftet opført 85-90 dobbelthuse i Aakirkeby.

Den store begivenhed i 1901 var Håndværkerforeningens store udstilling, der varede i 16 dage og viste hvad håndværkerne og andre duede til. Udstillingen blev indrettet på Teknisk skole og i en træbygning, der blev opført der, hvor Idrætsforeningens klubhus blev opført i 1950.

Det år var læge Carlsen byens største skatteyder med en skat på 360 kr. af en indtægt på 6.000 kr.

Fig. 5. H.J. Jensens virksomhed, 1920'erne.

Den 16. maj blev en sidebane til Almindingen indviet. Den sluttede ved Almindingen station med en drejeskive, så lokomotivet kunne vende. Der blev i de første år kun kørt på strækningen om sommeren.

En sorgens dag var det, da Brændevinsbrænderiet i Jernbanegade blev nedlagt, men det var en trøst, at der også var bryggeri i bygningen.

Aakirkeby Bank startede den 7. juni 1902 i Eskildsgade i lejede lokaler. Banken holdt åbent 2 dage om ugen og beskæftigede en bogholder og en kasserer. Banken måtte dele plads med frisørmester Rasmussens salon i en årrække.

Den 1. maj kunne Brugsforeningen åbne, og brødrene Andersen, Aakirkeby skæreri, opførte Jernbanehotellet for deres søster, fru Gertzen. Byen fik nu en postmester, og prins Valdemar kom forbi med toget.

Boldklub

I 1903 blev H. P. Hansen borgmester, og året

efter måtte Dams mejeri give op, og leverandørerne flyttede til A/M Brodal. Husmandsforeningen blev stiftet den 13. februar, og Socialdemokratisk forening kom til verden den 11. marts med M. H. Trommer som formand.

I 1904 lysnede det så småt med vandforsyningen, idet byrådet bevilgede 1.000 kr. til nærmere undersøgelser.

Kaptajn Jensen, Limensgård, opførte en bolig i Jernbanegade, der senere skulle blive til metodistkirken »Salem«.

I Aaker oprettedes den første Tyendeforening på Bornholm, og den 23. februar dannedes Sygeplejeforeningen med sygeplejersker, der skulle aflægge besøg i hjemmene ved sygdom og barsel. Sygeplejerskerne skulle have en årlig løn på 300 kr. med frit ophold og vask.

Og så var tiden moden til, at sporten for alvor kunne holde sit indtog. Aakirkeby Boldklub blev dannet, og den fik lov til at spille på en mark ved Ladegård syd for

byen. Det var spillerne strengt forbudt at ryge under spillet!

Vandforsyningen blev en realitet den 1. december 1907. Vandet blev hentet ved Valingebjerg nord for byen, og det kunne løbe ned til byen af sig selv. Hele herligheden kostede 50.000 kr.

El-værk

Nu havde borgerne fået blod på tanden. Nu ville de også have elektricitet. Stationsforstander Mejdahl fremskaffede tegninger til et værk, der blev overtaget af kommunen for kr. 38,25, men så skete der ikke mere i denne omgang.

Omkring Teknisk Skole dannedes et stort og smukt anlæg, anlagt af isenkræmmer P. M. Koefoed. Med sin store græsplæne blev anlægget et yndet opholdssted for børnefamilier, og her blev holdt mange møder og sammenkomster, ja, endog fjerkræudstillinger. De to første søndage i juli holdt missionsforeningerne deres årsmøder her. Desværre blev anlægget helt spoleret ved halbyggeriet.

På den tid betalte en håndværkssvend kr. 6.67 i skat halvårligt, så lønnen må have været ringe. Ikke så mærkeligt, at arbejderne på Aakirkeby Skæreri den 26. januar 1907 dannede spareforeningen »Glædelig Jul«, der eksisterer den dag i dag.

Elektricitetsværket blev til virkelighed i 1908 og kostede 100.000 kr.

Den alsidige stationsforstander Mejdahl startede en biograf i Smedegade, der havde premiere den 21. april.

Socialdemokratisk forening var gået i stå, men blev gendannet den 11. april. De store markedsdage var slut den første fredag i april, og »Højskolehjemmet« opførte en sal. Året efter blev sygehuset udvidet med 2 fløje med plads til 16 senge.

Forskønnelsesforening

I 1909 blev lærerinde, frk. Johanne Ipsen, byens første kvindelige byrådsmedlem.

Kortspilklubben »Onsdagsklubben« blev dannet. Det blev en stor dag eller rettere aften den 7. september, da byens elektriske gadebelysning blev tændt for første gang.

Aaker sogn forbedrede sit skolevæsen betydeligt ved at opføre Kirkeskolen i 1910 som afløser for Degneskolen i Jernbanegade. Snedkervend Ludvig Andreasen var mester for tegningerne til bygningen, der i dag er en del af administrationsbygningen.

Den 1. oktober kunne postvæsenet flytte ind i det nye posthus på Torvet, hvor man boede til leje. Bygningen opførtes af Karl Dam, og for at få plads, måtte en del af slægtsgården fjernes.

Den 23. september dannedes Forskønnelsesforeningen, der i en lang årrække fik stor betydning for byens udseende. En udsigtshøj i Teknisk Skoles anlæg blev opført, hvorfra man kunne se store dele af Sydbornholm. Hen mod jul fik byen sit første konditori i bagerforretningen på Torvet.

Bibliotek

Det var i disse år, at håndværkerne udsmykkede husene med gesimser o.l. Ingeniør Holger Dam og hans elever på Teknisk skole i Rønne fandt frem til, at der i tiden fra 1910 er 39 huse med trukne gesimser, 10 huse med indmurede felter med rosenmotiv, 8 huse med indmuret cementstøbt bort, 8 med indmuret cementstøbt æggestavsbort samt 18 huse med trukne vinduesindfatninger.

For at skaffe penge til en sti fra Teknisk Skole til Søndre Byskov holdt Forskønnelsesforeningen en yderst vellykket fest på Torvet i 2 dage omkring sankthans. Overskuddet blev på 2300 kr., således at der også blev penge til et anlæg omkring Præstedammen, kaldet Grønningen

Forsamlingshuset blev købt af kommunen til gymnastiksal den 15. maj 1911. I november 1911 startede fabrikant H. J. Jensen sin virksomhed på Doktorbakken, hvorfra han forsynede store dele af øen med landbrugs-

Fig. 6. Festen Sankthans, 1911.

maskiner. Her ligger nu Plejehjemmet »Aabo«.

Et stort fremskridt på det kulturelle område blev skabt, da lærerinde Johanne Ipsen åbnede et bibliotek i sin egen stue den 7. september 1912. I løbet af den første vinter lånte 2323 lånere tilsammen 3822 bøger.

Sparekassen flyttede sine lokaler til løjtnant Kofoeds ejendom i Jernbanegade den 1. december, stubmøllen på Møllevvej blev revet ned, og sangkoret »Håbet« virkede fra 1912-1916. Byen fik sin første fodboldbane, og byrådet og præsten modtog kongeparret på Torvet.

Året efter kunne Afholdsforeningen indvie »Afholdshotellet« i Jernbanegade 7.

I 1914 rejste Forskønnelsesforeningen en flagstang i anlægget, og for 105.000 kr. blev Borgerskolen udvidet med den såkaldte 1914-bygning. Byrådet bevilgede en tredjedel af udgifterne til installation af elektrisk lys i Aa kirke.

Realskole

I september 1915 skete der det meget betyd-

ningsfulde, at en privat forening indviede en realskole med 2 klasser. Den holdt til på Teknisk Skole.

Det var en stor begivenhed, da Brænderiets skorsten blev revet ned. En kommunal vælgerforening blev dannet af borgerlige vælgere, og fra dette år var det slut med den store tilstrømning på valgdage til byen, idet den nye grundlov bestemte, at valgene skulle holdes i hver kommune for sig.

Den 7. januar 1916 skete der et stort kulturelt fremstød, idet sangkoret »Canto« blev dannet. Det blev ledet af komponist og høj-skolelærer Kaj Sensius og blev et kor af usædvanligt format, der opførte store værker.

Realskolen købte købmand Ipsens brædelagerbygning ved siden af Teknisk Skole, for nu var der skabt grundlag for en væsentlig forøgelse af elevtallet. Jernbanen mellem Almindingen og Gudhjem var nemlig kommet i gang den 27. juni, og skolen havde nu fået forbindelse med et meget stort opland.

Den 6. maj blev Arbejdsmændenes Fag-

forening startet på Afholdshotellet.

Efter at markederne var ophørt, savnede man de store forretningsdage i byen, men man fandt på råd. Fastelavnsmandag 1917 startede man traditionen med auktion på Kanns Hotel. Det var navnlig brugte og enkelte nye cykler, sko og manufaktur, der blev falbudt, og folk strømmede til fra hele øen. Fastelavnsmandag blev årets største dag for byens forretninger, og herligheden varede helt til 2. verdenskrig.

Polakkerne

Det var det år, at Forskønnelsesforeningen tog Bryggerdammen under behandling, og katolikerne indrettede et kapel i Jernbanegade 36. På det tidspunkt havde man både præst og nonner for de polske landarbejdere, der var strandet på Bornholm efter oprindelig at være kommet på sæsonarbejde om sommeren. Præsten var på det tidspunkt fælles for hele øen.

Under krigen kneb det for elektricitetsværket at levere den nødvendige strøm, og i 1918 blev der installeret en vindmotor, der skulle hjælpe til med levering.

På det tidspunkt hører man om arbejdsforholdene i Aakirkeby. Arbejdstiden var fra kl. 6 til 17.30, og timelønnen var 60 øre. Ældre arbejdere fik dog lidt mindre.

Nu blev pater Zoetmulder ansat som fast præst for katolikerne på Midtbornholm.

Metodisterne stod stærkt i Aakirkeby på det tidspunkt, og de fik deres egen kirke, »Salem«, i Jernbanegade 11.

Nu kunne den første læsestue på Bornholm åbnes i P. Simonsens ejendom i Storegade. Hertil blev biblioteket flyttet, og det blev flittigt benyttet. Det hed sig, at det havde bøger af alle slags at låne ud, undtagen bøger om mord og hor.

På Nybyvej 27 blev opstillet en vindmølle for at trække maskinerne på møllebygger Otto Hansens værksted. Hansen, der også var bygmester, var Bornholms eneste faguddannede møllebygger.

Klintebakken

Naturområdet syd for byen, »Klintebakken«, der er Skandinaviens gamle forbjerg, var i fare for at blive ødelagt ved stenbrydning. Området tilhørte ejendommen »Hadeborg«, hvis ejer gerne ville af med de ufrugtbare arealer, og ved at bryde klippen på skrømt, lokkede han kommunen til at købe arealet til den pris, han forlangte. Her ligger »Kyllingehønen«, der for år tilbage var en af øens rokkestene. Nu vil den ikke mere røre på sig.

Det var det år, at Aakirkeby fik sin første og eneste natbetjent, Carl Jensen, der i 1943 blev almindelig betjent.

På dette tidspunkt fik »Bedre Byggeskik« indpas i Aakirkeby med muremester Albert Andersen som igangsætter.

Den idylliske savmølle på Stokkekildevej blev revet ned den 10. februar 1921, og samme år startede C. F. Jensen sin byggeforretning i Østergade.

Den 15. februar 1915 kunne byens borgere for første gang se en reglementeret boksekamp. Den 16. juli blev beklageligvis bytinget nedlagt, den 1. oktober stiftedes Handelsstandsforeningen, og P. Simonsen i Storegade og mekaniker Andr. Madsen i Damgade fik benzintanke. Løjtnant og sparekassedirektør C M. Koefoed blev borgmester, og i 1924 fik Aakirkeby sin første kæmner, J. F. Jensen.

Idrætsforening

Op mod jul 1925 stillede Handelsstandsforeningen et juletræ op på Torvet. Baptistkirken i Svanekegade blev opført, selv om mange protesterede mod, at kirken lukkede af for Damgades videreførelse mod nord. Den kommunale vælgerforening blev opløst, og kommunekontoret blev opført som en del af Rådhuset.

Året 1926 blev det år, hvor Aakirkeby fik officielle gadenavne. Indtil da blev hele gaden fra Vesterbro til sygehuset kaldt for Storegade.

Fig. 7. Aakirkeby Skæreri og Cementstøberi 1920'erne.

Brugsforeningen opførte et pakhus på Birgersvej, annoncebladet »Rytterknægten« blev stiftet, redigeret og trykt i Aakirkeby, og »Bornholms historiske Samfund« udgav Aaker-degnen Rasmus Pedersen Ravns bog fra 1671, »Cronica Boringiaca«.

»For at få mere system og fart i arbejdet har der været bestræbelser i gang for at samle alle fodboldinteresserede i een klub - og så sætte alle sejl til, og i den anledning indbydes alle sportsinteresserede til et møde på Teknisk skole mandag den 19. september 1927«. Således hed det i annoncen, og resultatet af mødet blev dannelsen af Aakirkeby Idrætsforening, i daglig tale kaldet AAIF. Formand blev N. M. Hedegaard.

Vandtårnet i Damgade blev opført det år, som det stadig fremgår af tallet over døren, og el-værkets vindmotor blev solgt til Gadeby mølle i Østermarie for 4.000 kr. Realskolen holdt sin sidste præliminæreksamen og gik nu over til realeksamen. Arbejdersangkoret »Apollo« blev stiftet med sygekassesserer Anton Larsen som dirigent, og katolikkerne startede en skole i Jernbanegade.

Idrætsforeningen fik sit første klubhus allerede året efter starten. Det var lavet af træ og kostede 945 kr.

Udstilling

En ny forening kom til verden dette år, og den virkede meget ihærdigt i mange år. Det var en afdeling af »Dansk Arbejde«. Den stiftende generalforsamling holdtes den 20. november 1928, og det var isenkræmper P. M. Koefoed, der tog initiativet.

I 1929 blev præstegården restaureret. AAIF fik den gode ide at arrangere et cykelløb »Bornholm rundt« på almindelige cykler, og dette løb blev i mange år en fast tradition. Aksel Nielsen vandt det første år med Jens Eriksen som nr. 2 og Povl Aaby Svendsen som nr. 3, men senere blev i det nogle år stationsforstanderens søn, Helmer Mejdahl, der blev alle drenges helt som vinder af løbet. Og selv om AAIF var stiftet med fodbold for øje, indførtes håndbold i gymnastiksalen dette år.

Sygehuset blev moderniseret for 142.769 kr. og fik nu plads til 26 patienter. På kom-

munekontoret rykkede Aksel Jensen ind som kasserer, og kærneren fik bevilget en regnemaskine. Den kostede 550 kr. og skulle stå til rådighed for ligningskommissionen.

Husmandsforeningens sydamer forærede foreningen en fane. Men årets største begivenhed var »Dansk Arbejde«s udstilling på Teknisk skole i samarbejde med Håndværkerforeningen.

Søndag den 28. juli kunne komiteens formand, bødkermester Aksel Svendsen, byde velkommen til amtmanden, borgmesteren, sognerådsformanden, folketingsmanden m.fl. Foruden skolen blev anlægget og træbygningen på den senere fodboldbane benyttet af de mange udstillere. Man regner med, at der var 10.000 besøgende til udstillingen, der sluttede af med et festfyrværkeri til 127 kr. Overskuddet blev på ca. 500 kr. Det var i 1929, at Aakirkeby fik ny borgmester, dyrlæge og bankdirektør N. Nissen Petersen fra Venstre.

Vi er nu nået til 1930, da arbejdsløsheden blev meget mærkbar. Den lokale faglige sammenslutning med tømrer Markus Hansen som formand arrangerede flere fester for arbejdsløse, hvor forretningsdrivende og andre gav gratis naturalier.

Menighedshjem

Den 12. april kunne man indvie Menighedshjemmet i Gregersgade. Det var flittige damer, der i en årrække havde syet og broderet for at skaffe penge til huset, der kostede 24.000 kr.

Byen fik mælkeudsalg i Jernbanegade 8, sangkoret »Canto« holdt op, damerne fik lov til at drive idræt i AAIF, der fik stor succes på opførelsen af »Gøngenhøvdingen« med lokale kræfter. Og hjemmesygeplejersken fik berømmelse for at have købt juletræer for egen regning til fattige patienter.

Den 28. april 1931 kunne badeanstalten indvies i Damgade og L. Sassersens ansattes som kommunekasserer og opkræver. Kato-

likkerne kunne indvie Rosenkranskirken i Gregersgade i 1932.

I 1933 bevilgede Aaker sogneråd 7 kr. om ugen til arbejdsløse, hvis understøttelse var sluppet op. Ph. R. Dams bog »Folkeliv og indstiftelser på Bornholm« udkom, og den 16. maj vedtog byrådet at overtage den private realskole fra 1. april 1934. Dette år fik sygehuset anlagt en have, Arbejdsmandenes og Landarbejderens fagforeninger blev slået sammen, og i slutningen af august blev blikkenslager Linds hus på hjørnet af Storegade og Hans Rømersvej samt ligvognshuset fjernet, hvorefter Forskønnelsesforeningen skabte et lille anlæg på stedet. Og i »mællyln« blev de første organiserede brydekampe vist i Aakirkeby.

Menighedskreds

Den 1. januar 1935 blev Aaker fattiggård til institutionen »Strøbyhus«. Beboerne, der var mere eller mindre retarderede, blev modtaget godt og venligt af byens borgere.

Den 1. marts indledtes en terrænløbs-tradition ved afholdelse af det 4,4 km lange »Aakirkebyløb« over Klintebakken og gennem Søndre Byskov.

Brugsforeningen fik ny hovedbygning, Sygeplejeforeningen indførte en slags hjemmehjælp, idet hjemmesygeplejersken kunne påtage sig at udføre det huslige arbejde i nogen tid efter en fødsel i hjemmet.

Den 30. oktober stiftedes »Menighedskredsen« på initiativ af sognepræst Harald Thorsager, og den 9. november kunne man i Statstidende se, hvordan Aakirkeby købstads våben egentlig så ud. Viadukten vest for stationen var farbar fra den 24. oktober 1937.

I 1938 blev grovvareafdelingen udskilt fra brugsforeningen, og Husmoderforeningen blev oprettet.

Den 24. januar 1939 erhvervede Sparekassen ejendommen Jernbanegade 9 for 30.000 kr.

Fig. 8. Sildetorvet.

Krigen

I 1940 afholdtes ikke mindre end 130 møder i Menighedshjemmet, den 29. marts startedes en lokal Turistforening med overlærer Th. Sørensen som formand, og Bornholms Andels Hørfabrik blev stiftet den 14. december. Det var et krigsforetagende, for krigen var også kommet til Aakirkeby.

Man mærkede faktisk meget lidt til besættelsen, selv om indledningen var ret dramatisk. Den 9. april deltog nogle unge mennesker i tømningen af det militære depot i Stausdal. En del skydevåben og ammunition blev gravet ned på kirkegården, mens enkelte geværer med patroner endte på loftet hos deltagerne i aktionen. Dagen efter kom tyskerne, men de lokale frihedskæmpere holdt sig ordren efterrettelig om, at der helst skulle undgås sabotage på Bornholm, så man kunne undgå, at damperforbindelsen til København, der var en yndet flugtvej til Sverige, ikke blev forbudt. Bortset fra afbrændin-

gen af Hørfabrikken fandt der kun nogle få episoder sted, såsom rudeknusning. Tyskerne mærkede man ikke meget til.

Aakirkeby sygehus fik indrettet bade- og massageklinik i 1941, den 18. februar brændte Bryggeriet, og ilden kunne ses langt væk i den mørkelagte nat. Det blev ikke genopført, men erstattet af lejeboliger, et næsten ukendt begreb i Aakirkeby på det tidspunkt.

Børnehave

Til høst kunne Hørfabrikken tages i brug, og medarbejderne startede Tekstilarbejdernes fagforening. Kommunen købte præstegårdsjorden syd for byen og muliggjorde derved en byudvidelse, og Arbejdernes Samaritner-Forbund fik en afdeling med Viggo Nielsen som en energisk formand.

Den 4. marts blev Danske Kvinders Beredskab til virkelighed, og karetmagermester Sigfred Olsen blev brandinspektør.

Den 23. april 1942 indrettede Aaker-Aa-

kirkeby Sygekasse eget kontor i Jernbanegade 10 i en tidligere forretning. Det var den første sygekasse på Bornholm, der fik egen bygning. Der blev oprettet en børnehave hos nonnerne i Jernbanegade. Det kostede 4 kr. om måneden at have et barn der. Brugsforeningen var blevet Bornholms største, og kommunen gik i gang med at udnytte den erhvervede præstegårdsjord ved at anlægge Præstevænget.

Det var en stor begivenhed i 1943, da Hørfabrikken brændte. Der er ingen tvivl om, at det drejede sig om sabotage, og det var da også kendt, at en stor del af produktionen gik til Tyskland. 50 arbejdere mistede arbejdet. Der var en del kvinder imellem, og Hørfabrikken gav faktisk anledning til, at kvinder i Aakirkeby og omegn fik arbejde uden for hjemmet. Fabrikationen var i gang igen til november.

Den 12. juni overtog Arne Grønvang Nielsen Afholdshotellet. Hotellet blev til Kinohotellet, og en biograf kunne tages i brug 2. juledag samme år.

En afdeling af »Det frie Nord« blev stiftet den 18. juni, den gamle kirkegård omkring kirken blev lidt efter lidt omdannet til anlæg, og i februar blev sangkoret »Apollo« opløst.

Ved sommerfesten i 1944 kunne AAIF tage den nye fodboldbane syd for Teknisk skole i brug. Den blev betegnet som Bornholms bedste. Den var blevet til virkelighed, fordi kommunen havde erhvervet præstegårdsjorden.

Den 1. juli ansatte byrådet en skatteopkræver. Det lyder fælt, men Karlo Kert blev alligevel snart en populær gæst i hjemmene. En luftværnsforening startede den 9. august, sangforeningen »Håbet« kom i gang, og krigstidens pengerigelighed kan aflæses af, at spareforeningen »Glædelig Jul« fik en masse nye medlemmer, så man havde et medlemstal på 450.

Som følge af krigen havde Turistforeningen ikke store muligheder for at udfolde sig, men den opstillede bænke på Klintebakken.

Jubilæum

Tyskerne rejste, og russerne kom i stedet for i maj måned 1945. De blev godt modtaget og betragtet som venner. Det fortælles således, at en russisk officer hver formiddag aflagde besøg i et bestemt privat hjem og fik sin formiddagskaffe. Og i hjemmet boede bestemt ikke kommunister.

Efter at postvæsenet tidligere havde boet til leje, erhvervede det nu Posthuset.

Den 24. januar mødte 130 mennesker op for at nedlægge »Det frie Nord« og starte »Foreningen Norden« for Midtbornholm. Formand blev direktør Helge Larsen, Hørfabrikken.

Og så fejrede Aakirkeby 600 års jubilæum som købstad. Man var endnu ikke kommet rigtigt over de to besættelser, så det skete ret spartansk. I løbet af sommeren skaffede byrådet samtlige borgere fribillet til friluftsforestillingen »Der var engang«, der opførtes i Almindingen af Det Kgl. Teater. Det var første gang, der blev vist teater på dette sted.

På festdagen den 7. december modtog byrådet på Rådhuset gratulanter dagen igennem. Byrådet vedtog at yde samtlige pensionister en jubilæumsgave på 50 kr. for enlige og 75 kr. for ægtepar.

Aakirkeby tilsluttede sig Højspændingscentralen i 1946, Arbejdernes Byggefond blev stiftet, og sangkoret »Håbet« gav op.

Venskabsby

I 1947 blev Ronneby i Blekinge venskabsby, og man omgik forbudet mod at arrangere andespil ved at spille om gæs i stedet for.

I dagene 9. - 11. maj 1948 blev forbindelsen med Ronneby, der var indledt af AAIF, officielt bekræftet ved, at borgmesteren, viceborgmester Aksel Svendsen, formanden for »Norden«, mejeribestyrer Haahr, den nyudnævnte skoleinspektør Sv. Aa. Pettersen og Werner Hansen besøgte byen. I juli besøgte 50 bornholmere Ronneby med privat indkvartering, og 32 Ronneby-borgere

Fig. 9. Fra opførelsen af »Nøddebo Præstegård« 1946. Øverst fra venstre: Ella Kjøller – Martin Kofoed – Vera Jensen – Sv. E. Madsen – Magnus Møller. 2. række: Sv. Aage Jensen – Agnes Ipsen – Willy Andersen – Dagny Østerbye – Holger Westh – Ella Madsen. Gruppen t.h.: O. Kjeldsen-Rasmussen – Gudrun Funch – Bodil Ipsen – Holger Dam. Nederst: Sigurd Hansen – Kirsten Østerbye.

samt 35 idrætsfolk var på genbesøg senere på måneden.

Det var dette år, at Turistforeningen oprettede en lejrplads på den gamle festplads i Sdr. Byskov. Den skulle vise sig at blive et godt aktiv for turistforeningen og en god økonomisk støtte for foreningen, men den blev også et stort arbejdsområde i de følgende år.

Starten var meget primitiv. Den tilsynsførende, Oluf Olsen, kørte hver dag på sin trillebør 2 mælkejunger vand til pladsen. Men efterhånden blev der indlagt vand, bygget kiosk og moderne toiletter samt bad, og til sidst enkelte hytter. Gang på gang er pladsen blevet udvidet i takt med det stigende turistbesøg.

Sparekassen gennemgik en omfattende modernisering, og byen havde 84 hånd-

værks- og industrivirksomheder, 4 engrosforretninger og 43 detailhandlere.

Gymnastiksal

Den 23. august startede »Aakirkeby Sangkor« med Sv. Aa. Pettersson som dirigent og overlærer K. K. Hansen som formand.

Den 26. januar 1949 stiftedes »Boværk«, nonnerne lukkede skolen i Jernbanegade 33, der nu kun havde 9 elever, og hjemmeværnet blev dannet med Andr. Ipsen som kompagnichef.

Det lykkedes Turistforeningen at overtale DBJ til at etablere en busrute til Boderne om sommeren

Man var nu i gang med en betydelig udvidelse af Borgerskolen, hvilket bl. a. bevirkede, at bogtrykker Aksel Larsen måtte købe gymnastiksalen for at kunne fortsætte sin

virksomhed. Der skulle nemlig opføres en ny gymnastiksal, og for at kunne få plads til den, måtte trykkeriet jævnes med jorden. Salen blev indviet først i det nye år.

I 1950 rykkede politiet ud af lokalerne på Rådhuset, og der blev opført en ny bank på Torvet. Indre Mission erhvervede Bethania, og Civilforsvars-Forbundet blev startet med Johs. Dam som formand. Det fik lokaler i kælderens under badeanstalten.

Der kom gang i atletikken, idet en løbebane kunne tages i brug den 15. juli sammen med et nyt klubhus. Aakirkeby-løbet genindførtes, og den 29. juli afholdtes et stort og velbesøgt atletikstævne, hvor hovedattraktionen var den amerikanske neger Ralph Hines.

Turistforeningen diskuterede i disse år gang på gang etableringen af et vandrerhjem. I 1950 fik foreningen tilbudt valgmenighedskirken Bethania for 25.000 kr., og 3 år senere tilbød DBJ at sælge Almindingen jernbanestation for 35.000, men ingen af disse tilbud blev modtaget.

Jubilæumsbog

G. L. Dam og H. K. Larsens bog »Aakirkeby 1346-1946«, der blev skrevet i anledningen af byjubilæet i 1946, udkom i 1951.

AAIF tog hul på en ny tradition, lokale revyer, der gennemførtes i en halv snes år, skrevet af Werner Hansen og undertiden med hjælp af Philip Dam. Hovedkræfterne var Søster og Willy Andersen, men også mange nybegyndere på de skrå brædder klarede sig fint. Der blev købt bil til hjemmesygeplejersken, og Sygekassen gik over til kontingentmærker samtidig med, at kasseren fik bevilget en kontorstol på hjul!

Den 5. januar 1952 blev Pensionistforeningen dannet med Gustav Lindquist som formand. Midtbornholms Handelsskole blev startet med lokaler på Teknisk skole og med Holger Heltoft som leder. Og til manges sorg blev Gudhjem-banen nedlagt. Det lille anlæg ved Bryggerdammen fik ny flagstang.

Den 1. marts 1953 blev afholdt licitation på opførelse af »Ungdomshjemmet« på Præstevænget, og husmoderafløsning indførtes med sygekassen som administrator. Nu var turen kommet til nedlæggelse af Allinge-banen, og biblioteket rykkede ind i den tidligere realskole den 1. oktober.

Årets største begivenhed var besøget af Donkosakkerne. Efter mange og drøje forhandlinger var det lykkedes AAIFs formand, Povl Aaby Svendsen, at lokke russerne til at give en opvisning i den ædle ridekunst, og der mødte 8.000 mennesker op for at overvære begivenheden på dyrskuepladsen i Almindingen.

I 1954 blev den finske by Mantta venskabsby. Ungdomshjemmet, der blev opført af Afholdsforeningens formue, kunne tages i brug, og i Aaker skete store ting. En ny Centralskole kunne tages i brug, og Kirkeskolen kunne indrettes som kommunkontor.

»Aakirkeby Sangkor« måtte give op, efter at det havde holdt en hel del koncerter, bl. a. i kirken og Ekkodalen pinsemorgen.

Og så var det i 1954, at avlsbruger Karl Pihl afløste N. Nissen Petersen som borgmester.

De gamles hjem

Den 1. november 1955 fik Aakirkeby et hotel mindre, idet Kinohotellet blev omdannet til lejligheder.

Den 3. december fik hjemmевærnskompaniet fane.

Der blev foretaget en optælling af motor køretøjer, der viste, at Aakirkeby havde 150 biler, heraf 85 personbiler, 4 drosker, 1 scooter og 38 motorcykler.

Den 17. april 1956 kunne Andelsbanken indvie et kontor i Ludvig Dams bygning ud mod Torvet. Pludselig opstod en voldsom snestorm, og flere af de deltagende i festligheden kunne ikke komme hjem.

»Hospitalet« blev overtaget af kommunen.

Det lokale elektricitetsværk blev nedlagt i

Fig. 10. Benzintanken i Damgade.

1957, og brandvæsenet, der havde holdt til i en af Ludvig Dams bygninger, rykkede ind i stedet for i oktober. De gamles Hjem blev taget i brug den 1. december. Der var plads til 30 beboere fra Aaker, Aakirkeby og Pedersker. Hjemmet havde ingen elevator, for man mente, at de ældre havde godt af motionen ved at bruge trappen. Ingen af beboerne sad i kørestol.

Banken på Torvet åbnede den 14. december. P. Simonsens gamle købmandsgård blev revet ned for at give bedre muligheder for trafikken gennem byen.

Silobrand

Højskolehotellet kunne tage en ny scene i brug, to træer foran den nye bank blev fældet, og Aaker sogn indførte gadenavne og husnumre. Kort før jul blev en lysmast sat op midt på Torvet.

Hørfabrikken måtte give op i 1958. Der kom to kvinder i byrådet, fru Edith Appel

(V) og fru Laurie Jespersen (K). Den 7. december skete det formentlig for første gang siden reformationen, at en præst blev ordineret i Aa kirke, øens gamle domkirke. Biskop Fuglsang-Damgård ordinerede højskoleforstander A. Lauridsen som valgmenighedspræst.

Den 1. december startede Kirkebladet.

Indenrigsministeriet kunne godkende, at borgmesteren fik en løn på 12.000 kr. om året.

De vakte en del opsigt, at »BT« den 8. april dette år bragte en to-sides-artikel om Aakirkeby med overskriften »En by bliver overflødig«.

Den 20. juni 1960 kunne man afholde licitation over 4 enkelthuse og 2 dobbelthuse, som kommunen opførte på den nye gade »Grønningen«. Et navn, der år tilbage dækkede området omkring Præstedammen.

Fodboldbanen fik som den første på Bornholm lysanlæg. Og Forskønnelsesfore-

ningen sygnede hen, idet kommunen havde overtaget dens opgaver.

Den 5. oktober fældede man det store asketræ ved »Parkkiosken« over for Teknisk Skole.

Den store begivenhed i 1961 var kornsiloens brand den 29. august.

Den 17. april blev Teknisk Skole nedlagt som aftenskole, og kommunen købte bygningen.

Den 29. august blev smedemester A.P. Eriksens smedje jævnet med jorden for at give plads til en parkeringsplads.

Siloen ved Brugsen brændte ved nattetid den 29. august. Den blev ikke genopført, men en ny blev rejst ved viadukten.

Sokkeklubben

Valsemøllen fik nye vinger, den 12. november dannedes en skakklub, og den 23. november fik Pensionistforeningen skænket en fane af Danmarks-Samfundet.

Den 5. november åbnede Arbejdsmændenes Fagforening et nyt kontor i Nygade.

Den 28. februar 1963 var der igen ordination i Aa kirke, det var Erling Kristiansen, der blev valgmenighedspræst. Den 16. maj observeredes den første tyrkerdue i Aakirkeby, byrådet vedtog at lukke kommunekontoret om lørdagen, og den nyopførte silo ved viadukten blev taget i brug den 5. september.

Andelsmejeriet »Brodal« blev nedlagt den 1. oktober 1963, og det var det år, da borgerne vågnede op til dåd. Der blev afholdt en stor varemesse, gaderne fik midlertidigt nye navne i juletiden, og »Sokkeklubben« blev dannet, en ungdomsklub, der holdt til i Aaker skoles festsal. Brugsen vedtog at indføre selvbetjening, »Hedegaardsvej« fik navn, der indførtes fælles hjemmehjælp for Aaker og Aakirkeby, og købmand H. P. Olsen indførte byens første selvbetjeningsbutik. Til jul blev byen udstyret med staldlygter på gaderne. De består endnu.

Vi er nu nået til 1964, det år, hvor Aakirkeby blev blomsterby, og den første blom-

sterfest blev afholdt. Initiativet blev taget af bankdirektør Kaj Nielsen og sparekassedirektør Birger Hansen.

Den 1. april indførtes fælles dagrenovation for Aaker og Aakirkeby med papirsække i stedet for skraldespande. Den 1. maj kunne Brugsen åbne selvbetjeningsbutikken, der blev opført en funktionærfløj ved De gamles Hjem, så der nu blev plads til 41 beboere, og den 20. november blev byens cementstøberi nedlagt.

Ny bank

Handelsskolen blev nedlagt i 1965, og civilforsvaret fik kommandocentral under jorden ved Aaker skole. Det kneb med pladsen i Sparekassen, der måtte opføre en midlertidig tilbygning.

I maj måned blev indrettet en rasteplads, hvor Bygaden løber ud i Nexøvej.

Den 19. oktober blev Ungdomshjemmet overtaget af »Evnsvages Vel«. Man planlagde to nye gader, Svinget og Vinkelvej.

Et nyt orgel blev indviet i kirken, og Børnehaven i Jernbanegade 33 blev overtaget af kommunen. Bornholmerbanken blev dannet. Den tidligere bankbygning blev overtaget af Statens Åndssvageforsorg og blev brugt som værksteder, og man var nu ved at være færdig med restaureringen af kirken, der var påbegyndt i 1960.

I maj måned forlod nonnerne byen. Den 23. november måtte man opgive håbet om en kombineret auktions- og idrætshal, idet Landøkonomisk Forening nedstemte forslaget.

Kiosken på Doktorbakken blev kørt ned af en lastbil uden fører, og Bornholms Sygehjem blev opført.

Vognmand Andr. Christensen, der havde kørt ligvognen i 19 år, holdt op, og bilen holdt også her sit indtog.

Den 15. november faldt der 30 cm sne, og 10 biler blev sat i gang med at fjerne sneen fra gaderne.

Fig. 11. Nymølle.

Møller forsvandt

En sorgens dag var det i 1966, da Nymølle på Nybyvej blev revet ned. Den endte som vejmateriale i Nordre Byskov. »Evnesvages Vel« overtog den 1. maj det tidligere Ungdomshjem på Præstevænget 2. 20. juni vedtog byrådet at sælge avlsbrugerejendommen »Dams på Bakken« til brødrene Philip og Holger Dam med indretning af hotel for øje. Biblioteket blev kommunalt, den 25. marts lukkede Badeanstalten, og »Sokkeklubben« blev nedlagt den 1. november. Kommunen købte mekaniker Børge Lunds værksted i Damgade, da man ville bruge området til udvidelse af parkeringspladsen.

Det vakte stor opsigt, da rensdyret Rudolf den 7. december 1967 ankom fra en zoologisk have i Stockholm. Undervejs tog renen en svømmetur i Østersøen. Det blev slagtermester Sv. E. Madsen, der fik ansvaret for at holde kæledyret i live, og det lykkedes.

På dette tidspunkt var samtlige byggegrunde i Svinget solgt, og Æblehaven var fuldt udbygget. Derfor købte kommunen avlsbrugerejendommen Nybyvej 53 for at skaffe plads til Østerled-kvarteret. Rosenborg-huset blev revet ned for at skaffe plads til en ny Andelsbank.

Ved menighedsrådsvalget den 25. november stemte 31%, og Menighedskredsen fik flertal i rådet.

Ved oktoberstormen blæste Gaalaas-Hansens vindmølle på Nybyvej ned, og et lille hus på hjørnet af Jernbanegade og Svanekegade, det tidligere fattighus, blev fjernet.

Den ældgamle brønd på kirkegården blev istandsat i 1968. Den 30. september blev De bornholmske Jernbaner nedlagt, Kirkepladsen blev holdeplads for rutebilerne, og postkontoret overtog postekspeditionerne i Pedersker og Lobbæk.

Bussely

Borgerskolen rykkede ind på Teknisk Skole, og Rudolf fik en mage, Laila, i oktober. Dyrene blev installeret ved Doktordammen.

Den nye Andelsbank indviedes den 21. november, direktør var Rudolf Pedersen. Der blev opført et »Bussely« på Kirkepladsen, »Dams på Bakken« åbnedes som hotel, og byen fik sit lægehus.

Sognepræst nr. 25 siden reformationen, Tage Rossel, blev den 10. marts ordineret i sin egen kirke.

Det nye trafikselskab ville ikke mere transportere Aakirkeby-borgerne til Boderne, ved årets slutning var man så småt begyndt at nedrive Dams gård på Torvet, og søndag før jul opstod der brand i Jernbanegade 18, og skaden var stor. En tændt adventskrans var årsagen.

I 1969 rykkede arbejdsformidlingen ind i Eskildsgades tidligere manufakturforretning med Sv. Aa. Rasmussen som leder.

Henry Koefoed indrettede skotøjsforretning på Torvet, og Egon R. Nielsen havde efterhånden købt hele Kirkegades nordlige del og indrettede møbelforretning der. Den 19. april kunne AAIF indvie et nyt klubhus, der efterhånden skulle blive en del af en hal.

Den 5. maj vedtog byrådet at opføre en ny administrationsbygning. Det blev konstateret, at Aakirkeby i forhold til indbyggertallet havde Danmarks fleste pensionister, 283.

Den 2. juli kunne Bornholms første biologiske rensningsanlæg øst for byen tages i brug, og den 1. oktober blev Teknisk forvaltning indrettet i Aaker tidlige Kirkeskole.

Der kom en ny virksomhed dette år, idet DLF, Roskilde, opførte et frørenseri på Birgersvej 15.

Storkommune

Nu nærmer kommunesammenlægningen sig med stærke skridt, men det var den kommende storkommunes sygekasser, der først sluttede sig sammen. Det skete fra 1. januar 1970.

Det varede ikke længe, før kontoret blev flyttet til den nye kommunale administrati-

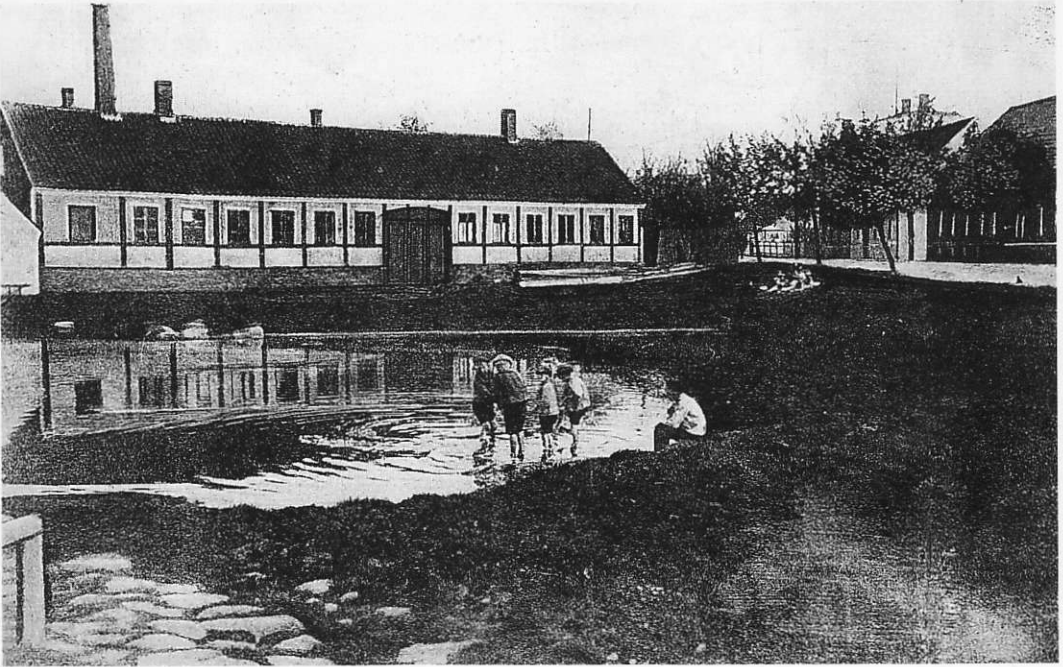

Fig. 12. Præstedammen 1900.

onsbygning, og »Sygekassen« blev til »Cigarkassen«, forretning for tobakshandler Axel Petersen.

Kommunernes sammenlægning skete i god ro og orden. Det viste sig snart, at det ville være naturligt at sammenslutte de 5 midtbornholmske komuner. Fællesudvalget for de 5 kommuner arbejdede stille, roligt og sagligt med P. Jørgensen, Vestermarie, som formand. En tid prøvede man på at få Østermarie med i den nye kommune, men det mislykkedes. Der var nedsat forskellige udvalg, der udførte et godt stykke forberedende arbejde, og størst uenighed var der nok i skoleudvalget i tovtrækkeriet om, hvorvidt det skulle være Aakirkeby skole eller Aaker centralskole, der skulle bygges videre på. Centralskolen vandt i det lange løb.

Som ventet blev det Venstre, der blev det dominerende parti ved valget, men derimod var det sikkert uventet, at det skulle blive sognerådsformand Aksel Jensen, Pedersker,

der blev valgt som borgmester. P. Jørgensen, Vestermarie, havde været toneangivende i arbejdet, men han måtte nøjes med at blive 2. viceborgmester. Jens Brandt, Nylars, var af de fleste anset som favorit, men når det blev Aksel Jensen, der gik af med sejren, skyldes det i nogen grad, at han havde været temmelig neutral under forhandlingerne og ikke været formand for noget udvalg. Var på denne måde ikke blevet uvenner med nogen.

Samarbejde

Aksel Jensen var vant til et fordrageligt samarbejde i Pedersker sogneråd, og han lagde så stor vægt på et godt samarbejde også i Aakirkeby, at han fik Aksel Andersen (S), Pedersker, ind som 1. viceborgmester, og udvalgsformandsposterne blev fordelt mellem partierne. Denne indstilling er stort set blevet fulgt siden, hvilket har bevirket, at man næsten helt har undgået voldsomme sammenstød som i mange andre byråd.

Administrativt var det heldigt, at påsken faldt sidst i marts måned, så personalet havde fred og ro til at samle stumperne sammen. Sekretariatet og borgmesterkontoret fortsatte på Rådhuset, og resten af administrationen måtte finde et opholdssted i den tidligere Kirkeskole.

En stor del af kommunernes arkiver blev der nemt fundet plads til. De blev sorteret i 3 bunker, en, der skulle kasseres, en, der skulle gennemgås grundigt, og en, der absolut var bevaringsværdig. Og så sendte man bud efter en lastbil, der kørte alle tre bunker til forbrænding!

Dette år kunne man i avisen læse, at blomsterbyen havde to store turistattraktioner. Den største var rensdyrene Laila og Rudolf med deres førstefødte, og turisterne strømmede også til, når smedemester P. Aaby Svendsen var i gang med at sko heste.

Sparekassen blev til »Sparekassen Bornholm«, efter flere års forgæves forhandlinger mellem Aaker og Aakirkeby vedrørende Menighedshjemmet blev det nu besluttet, at kommunen skulle overtage bygningen uden vederlag mod at modernisere og stadig stille huset til rådighed for Menighedskredsen.

Den 5. oktober kunne pensionisterne rykke ind, og huset blev døbt »Kontakthuset«.

Børnehave

Socialudvalget skyndte sig at indføre medicinkort for pensionister, og det sendte opfordring til pensionisterne om at få pensionen sat ind i et pengeinstitut. Den nye børnehave på Syrenvej kunne indvies den 8. juni.

Den 13. januar 1971 blev den nye administrationsbygning indviet.

Rådhuset blev derefter kaldt »Det gamle Rådhus« og blev en slags medborgerhus. Det nye byråd kaldes stadig kommunalbestyrelsen, men dens mødelokale hedder derimod Byrådssalen!

På Strøbyhus opførtes »Klintebo«, Sparekassen flyttede ind i nybygningen, Aakirkeby skærreri blev revet ned for at give plads til

Super-Brugsen, og også den gamle Biograf i Smedegade blev jævnet med jorden.

Den 22. marts blev indført dagpleje for 40 børn, pensionisterne fik afsætning for deres håndarbejder ved en forretning på Rådhuset, kaldet »Bette Nøk«.

I 1972 konstaterede et dagblad, at der nu på gaderne i Aakirkeby kun var et enkelt træ tilbage, nemlig kastanjen overfor kirken.

Nu var beboerne på De gamles Hjem så svage, at man savnede en elevator.

Bette Nøk

Den 12. januar vedtog byrådet at nedrive bagbygningen i Eskildsgade 4, i februar brændte en stor del af »Dams på Bakken«, Povl Aaby Svendsen trak sig tilbage som formand for AAIF efter 32 års virke, og Robert Jensen blev formand.

Aakirkeby sygekasse blev 100 år den 1. maj og udgav bogen »100 år - og snart glemt«. Birthe Juel-Jensen blev ledende skoleinspektør, og »Bette Nøk« flyttede ind i Eskildsgade 4.

1973 begyndte med, at Aakirkeby vandt slaget om Spånpladefabrikken, der skulle give arbejde til 30 mand. Allerede den 21. januar var »Dams på Bakken« genopbygget, og Borgerforeningen begyndte at interessere sig for Eskildsgade 4. Den 1. april ophævedes sygekassen, og kommunen overtog administrationen.

Der var på det tidspunkt 90 børn i dagpleje. Den gamle gymnastiksal overgik i privat eje, og den 1. august blev Leif Christensen kommunaldirektør, og fru Inge Eriksen bestyrer på »De gamles Hjem«.

Efter nogle års stilstand blev Aakirkeby Skakklub genoplivet den 20. august, i september blev Præstedammen næsten tømt for vand for at kanten kunne repareres, og man fandt mange rare ting på bunden. Den 1. oktober blev værkstedet i Eskildsgade flyttet til Rønne. Amtskommunen vedtog at købe en invalidebus til »Bornholms Sygehjem«, og i november måtte man af sparehensyn

Fig. 13. Hjørnet af Svanekegade og Jernbanegade.

slukke hver anden gadelygte om aftenen og dem alle efter kl. 23. Man ønskede ikke at opstille juletræ på Torvet, da det ikke måtte forsynes med lys. Den 2. december startede H. H. Kjøller sin virksomhed i turismens tjeneste, idet han indrettede et turistbureau i hjemmet på Smedegård.

Den 12. november blev Sparekassen indviet af 100 gæster på »Dams på Bakken«, der serverede gule ærter, flæsk og pandekager, Aakirkeby sygehus fejrede 75 års fødselsdag.

Aksel Jensen blev i 1974 enstemmigt genvalgt som borgmester. Der var mangel på byggegrunde, hvorfor det blev vedtaget at bygge modne 21 parceller ved Kannikegårdsskoven. Støbegodslageret på Birgersvej blev revet ned, og der blev givet grønt lys for en knallertbane i Ndr. Byskov.

Jernbanehotellet blev fjernet den 28. maj.

Den 17. juni blev der opsat en mindeplade på »Det gamle Hospital« efter ansøgning fra turistchauffør Ole Svendsen.

Det viste sig, at Aakirkeby var den born-

holmske kommune, der brugte færrest penge til administration, 417 kr. pr. indygger.

Den 13. august startede »Davidskolen« i Luthersk Missionsforenings hus i Østergade med 50 elever. Og med 9 stemmer mod 6 købte byrådet den tidligere Sparekasse for 310.000 kr.

Davidskolen

I midten af 1970-erne blev der atter mulighed for at spille udendørs tennis i Aakirkeby. Byrådet købte et areal syd for fodboldbanerne og indrettede tennis- og håndboldbaner.

Den 1. februar 1975 fyldte byens ældste butik, isenkramforretningen på Torvet, 100 år. Men forinden havde byrådet taget en meget vigtig beslutning. Man vedtog at nedlægge Borgerskolen og sælge den til Davidskolen den 1. august 1978. Og Davidskolen rykkede foreløbig ind på Teknisk skole efter sommerferien.

Og så blev det nemmere for beboerne på De gamles Hjem at færdes i bygningen, idet en elevator kunne tages i brug den 4. marts

1975. Den 10. marts var der rejsegilde på Børnetandklinikken, der skulle koste 2.6 mill. kr. Månedet efter påbegyndtes bygge-modningen ved Kannikegård.

Den 4. maj vedtog kommunalbestyrelsen at udvide Aaker skole for 1.7 mill. kr. I maj var der 44 ansøgere til elevstillinger på rådhuset.

Den 3. juni besluttedes at rejse en 25 m høj mast i Kannikegårdsskoven til brug for en fællesantenne. Den 30. juni indviede Turistforeningen et kontor hos installatør Henning Nielsen, og Boværk forsøgte at begrænse støvplagen. Den 18. august planlagdes en udvidelse af De gamles Hjem for 7 mill. kr.

I julegave blev kommunen ved retten i Rønne dømt til at betale 10.000 kr. i erstatning til et firma ovre, der hævdede at være blevet snydt for betalingen af et skitseprojekt til 10 pensionistboliger, som kommunen ikke erindrede at have bestilt. Til gengæld fik kommunen den opmuntring, at »Jul på Bornholm« bragte 8 sider og 14 fotos fra Aakirkeby.

Bevaringsplan

Det var i 1976, at Strøbyhus som måske den første institution i Danmark begyndte at flytte beboere ud i små lejligheder. Resultatet blev så godt, at der efterhånden er 28 beboere, der ikke mere bor på Strøbyhus. Turistbureauet flyttede ind i Jernbanegade 1. Bornholms Valsemølle brændte. Ved årets begyndelse gik kommunen over til EDB-bogholderi, og den 19. januar skete det helt uventede, at kommunen overlod Borgerforeningen huset bag »Bette Nøk« for en årlig leje af 1 kr. mod, at foreningen skulle restaurere huset. Børnetandklinikken blev færdig, og fru Kirsten Tolstrup, Klemensker, blev ansat som leder. Den 1. april tog køkkenet på De gamles Hjem et nyt servicesystem i brug ved madudleveringen. Kommunalbestyrelsen erhvervede Doktorbakken 2 for at indrette en parkeringsplads. Året efter

blev udlængerne nedrevet, og parkeringspladsen blev en realitet. Den nye køkkenbygning på De gamles Hjem blev taget i brug, og der kunne nu laves mad til 250 personer.

Pensionisterne kunne glæde sig over, at de fik lejlighed til at svømme i Gudhjem svømmehal, og desuden blev der indført fodpleje på De gamles Hjem og i Kontakt-huset.

Der opstod debat om behovet for en bevaringsplan. Den 9. maj var spise- og opholdsstuen på De gamles Hjem klar og kunne nu rumme 100 personer. I september begyndte man på en udvidelse af Hallen til en halv mill. kr., og pensionisterne kunne nu komme i biografen gratis en gang hver måned

»Bomben«

Og så var det den 16. november, at kommune-kontorets personale blev opskræmt ved, at der om morgenen på trappen lå en pakke med påskriften »Bombe«. Det blev taget alvorligt, og politiet blev tilkaldt. Det viste sig, at pakken indeholdt en gammel gram-mofon, og at der var tale om en hævnakt fra en klient, der var blevet nægtet ekstra penge.

I december måned fik den katolske menighed økonomiske bekymringer, idet kir-kens glasmosaikker skulle repareres. Man var derfor nødsaget til at sælge jorden vest for kirken, der oprindeligt var tiltænkt et plejehjem, til kommunen, der på denne måde fik mulighed for at udvide byen mod vest.

I 1978 rykkede ungdomsskolen ind på Teknisk skole, og Gordon Kerts bageri i Jernbanegade 1 blev nedlagt. Den 1. februar indførtes 50% rabat for lokale pensionister ved køb af rutebilletter på Bornholm. Davidskolen overtog smedemester A. P. Erik-sens bygninger for at lave parkeringsplads til skolen. Valsemøllen blev genopført, og en deputation aflagde besøg i den finske ven-skabsby under ledelse af viceborgmester Rob. Alsing. Borgerskolen blev nedlagt med maner. Den 13. juni kørte afgangseleverne i

Fig. 14. Haregade 21, der blev landbørnehave og nu er ved at blive bygget om.

7 hestevogne traditionen tro til Almindingen, og en 102-årig æra var slut.

I august var der røster fremme om at gøre Nybygård til landbrugsmuseum. I september blev Doktorbakken 20 og 22 revet ned for at give plads til Bornholms Sygehjems udvidelse, og der blev indrettet en fritidsklub i AAIFs gamle klubhus, kaldet »Vandværket«. Udbygningerne til Nybygård blev fjernet, der blev skabt en mulighed for en kælkebakke i Kannikegårdsskoven, og »Væveloftet«, der holdt til på Det gamle Rådhus, forærede kommunen et vævet byvåben. Det blev vedtaget at samle »overbygningen« på Aaker skole og at indrette den tidligere brugsforening til bibliotek.

Den 30. december døde kommunaldirektør Leif Christensen. Kommunebogholder Poul Aksel Munch Eriksen blev konstitueret som hans efterfølger og fast ansat 1. april året efter. Nytårsaften oplevede man den værste snestorm i de sidste 27 år, og sneen var ikke helt fjernet før den 5. februar.

Den 7. maj 1979 lukkede tobakshandler Axel Petersen »Cigarkassen« efter 45 år

som handlende. Den 28. november blev Smålyngsværket taget i brug. Dette vandværk, der var Bornholms største, er fælles for Nexø og Aakirkeby. Det kostede 12 millioner kr.

Lige før jul blev det klart, at Specialarbejderskolen skulle ligge i Aakirkeby.

Borgerforening

I marts 1980 fik sagsbehandlerne på socialkontoret hver sit kontor, så de kunne tale ugenert med folk. Den 21. april blev det afgjort, at Aakirkeby fik lov til at beholde sin landbetjent. Byrådet vedtog at opføre et dagcenter ved De gamles Hjem til 2,5 mill. kr.

Borgerforeningen blev en realitet den 22. maj, idet Håndværkerforeningen skiftede navn. Den 16. juni vedtog byrådet at opføre 16 kollektivboliger syd for Kristiansgade. Alle 21 lejligheder på Tulipanvej er nu besat.

Borgerforeningens bestyrelse gik i gang med at kalke Myreagre mølle. Den 18. juli købte byrådet »Baunehøj«, hvorved der skabtes plads til et stort kolonihaveområde.

Den 24. oktober gik Borgerforeningen i gang med at sætte huset bag »Bette Nøk« i stand. Udførtes som beskæftigelsesarbejde. Den sidste forestilling i Aakirkeby Bio fandt sted den 1. december. I 1981 bestemte amtsrådet, at Aakirkeby Sygehus kun måtte have 6 patienter. Valgmenigheden solgte »Bethania« til en privatmand.

»2'RN«

Den 4. februar 1981 fandt byrådet frem til navne på de nye gader, Bæverparken, Hjortetevej, Egernvej, Grævlingevej, Rensdyrvej og Bjørnevej. Den 18. maj fik civilforsvaret kontor i den gamle brugs. I juni fandt man frem til, at der i Aakirkeby ikke var nogle narkomaner, men 15 mænd med alkoholproblemer.

Der kom 22 personer på besøg fra vennskabsbyerne, Kinohotellet blev til privatboliger, og Borgerforeningen stiftede en bevaringspris for ældre, velholdte ejendomme. Prisen gik i 1981 til Dagmar Holm, Smedegade 15.

Den 1. oktober startede en kiosk på De gamles Hjem, og daghjemmet kunne indvies.

Der var på dette tidspunkt 292 børn i dagpleje.

Den 14. april 1982 var der rejsegilde på 6 pavilloner ved Aaker skole. Bevaringsprisen tildeltes Daniel Hansen, Doktorbakken 9.

I juni blev der aflagt besøg i den norske vennskabsby, Høyanger, og der var mange protester mod nedlæggelse af Aakirkeby Sygehus. Først i oktober fik huset bag »Bette Nøk« navnet »2'RN«.

Den 25. november 1982 blev Handelsstandsforeningen og Turistforeningen til »SYTE« med Birger Hansen som formand. Og 1. januar 1983 var det slut med sygehus i Aakirkeby. Sct. Jørgens hospital blev overtaget af kommunen.

Den 11. august blev pakhuset på Birgersvej revet ned, og spejderne rykkede ind i Realskolen. Der kom EI-kurser på Teknisk

Skole i februar 1984. I februar blev der indrettet ungdomsboliger i Jernbanegade 33, og pensionisterne skulle på Kontakthuset for at blive fotograferet, hvis de ville køre for halv pris med DSB.

I april var det slut med gratis svømning for pensionister. Skoleelever plantede træer i Kannekårdsskoven, den 5. maj blev det nye bibliotek indviet.

Der var 41 boligsøgende i oktober, måneden efter fejrede vandværket 75 års jubilæum med en bog.

Postbestyrer

Det var snevejr de to første måneder af 1985. Butikskæden SPAR rykkede ind i Jernbanegade, og kommunen indledte et samarbejde med Fredningsstyrelsen om udarbejdelse af en registrant over den ældre bebyggelse.

Den 12. juli blev der plantet en silkegran ved Kannekård til ære for skovrider Engberg. Hardy Lund Olesen blev sognepræst. Den 1. september sluttede Kjeld Alstrup sin mangeårige karriere som bibliotekar, og Lisbeth Kubicki ansattes som bibliotekar på heltid. I september blev det oplyst, at Aakirkeby ville blive den første by i Danmark med registrering af hele kvarterer. Arbejdsformidlingen flyttede til Nexø. Årets bevaringspris gik til Edgar Nielsen, Østergade 10.

Byrådsvalget gav det resultat, at skoleinspektør Birthe Juel-Jensen blev borgmester. Aksel Andersen trak sig ud af kommunalbestyrelsen efter 35 års virke, indtil 1970 i Pedersker. Den 5. marts 1986 blev borgmesteren valgt som formand for Kommuneforeningen. Den tidligere borgmester, Aksel Jensen, blev hædret med et træ ved Nybygård, og afdøde borgmester Karl Pihl fik et træ ved indkørslen til Bygaden.

Den 1. maj gik postmester Leif Langevad på pension, og dermed var det slut med postmesterembedet i Aakirkeby, idet efterfølgeren blev postbestyrer.

Davidsskolen købte den gamle gymnastiksal i Østergade 12 og indrettede den som sløjdlokale. Den 13. maj kunne aviserne forudsige, at Aakirkeby ville få Europas første landbrugs-raffinaderi. Robert Alsing trak sig tilbage efter 40 år som dyrlæge og efterfulgtes af Bente Johansen.

Biblioteksgården i 2 etager blev planlagt, og i oktober blev oprensningen af Præstedammen noget af en folkeforlystelse. Der blev fundet over 500 flasker og opfisket en masse karusser og guldfisk.

Smedetorvet

AAIFs mangeårige formand, Povl Aaby Svendsen, fik sit mindetræ ved Hallen, og i november begyndte kommunalbestyrelsen at opføre 42 pensionistboliger med Kommunernes Pensionsforsikring som bygherre, 20 ved Kannikegård og 22 i Gregersgade. Den 9. december erhvervede kommunen Bornholms Sygehjem af amtskommunen, og disse to beslutninger blev grundlaget for, at man mente, at De gamles Hjem kunne undværes som plejehjem.

Kort før jul besluttede kommunen at støtte Byfornyelsesselskabets restaurering af Stengade 7. Borgerforeningens bevaringspris gik til Mogens Hansen, Torvegade 4.

I 1987 sneede det næsten uafbrudt fra 5. januar til 29. marts. I februar blev Højskolehotellet til Tanterne, og den tidligere Tatolforretning i Eskildsgade blev revet ned sammen med den gamle smedje og blev til Smedetorvet. Den 11. marts blev der til minde om afdøde overlærer Th. Sørensen plantet et træ ved Præstedammen. Årets bevaringspræmier gik til Hans P. Jensen, Vesterbro 3, og Knud Jespersen, Bornholms Valsemølle.

Kommunen overtog Bornholms Sygehjem den 1. april, og det nye navn blev Plejehjemmet Aabo. Den 24. april ophørte Hans Chr. Jensen, Smedegade, at drive håndværksvirksomhed.

Billedarkivet fik lokaler på loftet i 2RN, Borgerforeningen fyldte 100 år og fik sit træ

på Torvet, og midt i sommervarmen oplystes det, at kommunen havde brugt 1 million kr. til fjernelse af sneen i vinterens løb.

Døgnpleje

Sommeren igennem førtes en livlig debat i aviserne i harme over, at en beboer skulle flyttes fra Toftegården i Hasle til Aabo.

Robert Jensen forlod AAIFs bestyrelse efter 22 år, deraf de sidste 15 som formand, og hans efterfølger blev Michael Kofoed.

1. februar 1988 besluttede kommunalbestyrelsen at gå ind for at frede »Hospitalet« i Storegade. Og i denne måned var der en livlig debat om muligheden for fjernvarme i byen.

I juni fik Aakirkeby besøg af 25 fra vennskabsbyerne. Folketingsmand Niels Anker Kofoed løftede sløret for, at forskningscentret Bioraf helt bestemt ville komme til byen inde i landet. En lokalplan foreslog, at Baggergården blev bevaret.

Aase Rotvit Pedersen fik bevaringsprisen for Kuleborgvej 43, og til ære for blomsterfesten plantedes en rødgran på Smedetorvet.

Ved nytårstid 1989 fik Aakirkeby som den første kommune på Bornholm indført døgnpleje.

Den 23. oktober blev en sorgens dag for de bornholmske pensionister. Det besluttedes at nedlægge »Bette Nøk«, formentlig på grund af, at de øvrige kommuner, der også havde gavn af forretningen, ikke ville være med til at betale for driften.

Den 25. oktober var der rejsegilde på »Hospitalet« efter en omfattende istandsættelse, og den nye parkeringsplads bagved fik navnet »Sct. Jørgens Plads«. Samtidig plantedes et asketræ på pladsen til ære for Werner Hansen som anerkendelse for hans virke med at udbrede kendskabet til lokalhistorien.

Efter 5 års forarbejde blev registranten »Huse i Aakirkeby« til virkelighed.

Årets bevaringspris tildeltes fru Edith Nissen, Svanekegade 18. Byrådsvalget re-

sulterede i, at de to konservative medlemmer gled ud. Den nye busterminal på Kirkepladsen blev taget i brug den 18. november, og det oplystes, at der herfra var 88 ankomster og afgang i døgnnet.

I løbet af 1989 var Hallen udlejet i 5.827 timer.

TV 2

Inge Lorentzen blev sognepræst i 1990. Forsorgen oprettede »Butikken« i Bagergården. Den 18. maj solgte »SYTE« annoncebladet Rytterknægten til Bornholms Tidende.

I juni måned aflagde en deputation besøg i Høyanger. Den 5. juli forsøgte kommunalbestyrelsen for tredje gang forgæves at gøre Aakirkeby til grønt område, så butikkerne kunne holde åbent, når de havde lyst.

Den 8. august kunne Turistbureauets leder, H. H. Kjølner, meddele, at der aldrig før havde været så mange turister i Aakirkeby. Den 1. september sendte TV2 Bornholm for første gang udsendelser fra Brovängen. Der blev indrettet en legeplads på Sct. Jørgens Plads. Der blev udskrevet en konkurrence om udsmykning af byens vandtårn. I december påbegyndtes restaureringen af Bagergården.

A. P. Eriksens smedje blev revet ned for at gøre plads til Jernbanegades udmunding i Nybyvej.

Borgerforeningens bevaringspris gik dette år til Anne Marie Boesen, Kristiansgade 6.

Den 6. marts 1991 afløste manufakturhandler Kalle Smed H. H. Kjølner som formand for »SYTE«, turist- og erhvervssammenslutningen. Den 13. marts ophørte De gamle Hjem med at være plejehjem, men blev i stedet til dagcentret »Aacentret«. De to sidste beboere blev overflyttet til »Aabo«.

I maj måned var der 53 personer, der ventede på en lejerbolig, og der indkom 22 forslag til udsmykning af vandtårnet. Der blev arbejdet på Birgersvej, der skulle blive en

mini-omfartsvej og forventedes klar til nytår.

Bagergården

Restaureringen af Bagergården blev anslået til at koste 12 millioner kr. I november forsvandt gadenavnene Torvegade og Kirkegade, der sammen med en del af Storegade blev til Torvet. Lene Riis og Jens Mikkelsen fik årets bevaringspris for Østergade 18, og der var 41 brandudrykninger dette år.

Den 1. januar 1992 var det helt slut med Aakirkeby sygehus som hjem for psykiatriske patienter, og det var amtskommunens hensigt at nedrive sygehuset, hvis det ikke kunne sælges.

Overgangen fra 1991 til 1992 blev ret dramatisk, idet nytårsløjerne kostede kommunen 50.000 kr. Davidskolen købte Østergade 23 og 25 til brug for en skolefritidsordning.

Ved brandkorpsets nytårsparade kunne brandinspektør Helge Jensen præsentere en ombygget tankvogn. I løbet af året fik styrken på 12 mand en ny sprøjte. Dette medførte en ombygning af facaden til brandstationen, for at vognen kunne komme inden døre, hvilket i høj grad skæmmer den ellers så karakteristiske facade. Bornholmerbanken blev den 10. februar overtaget af Bikuben. Mandag den 25. maj 1992 blev rutebilernes holdeplads flyttet til »Eriksens Plads«.

Den 30. april blev Bioraf indviet, og det blev Bagergårdens tur den 21. juni. Turistforeningen flyttede ind i bygningen. Der var hårdt brug for de nye lokaler, dels var turisttilstrømningen tiltaget, og dels bruges bureauet af mange lokale. Kontoret står for udlejningen af ca. 300 sommerhuse.

Dronningebesøg

Tina og Ruben Elleby, Doktorbakken 6, fik bevaringsprisen.

Der blev opstillet informationssøjler flere steder i byen, og ved blomsterfesten uddelte kommunalbestyrelsen for første gang en

blomsterfestpris på 3000 kr. Prisen gik til Rudolf-klubbens 7 medlemmer, der udfører et stort arbejde ved byens udsmykning.

Den 29. september klippede Per Milner snoren over til den nye Birgersvej, og den 18. november blev der atter brug for Aakirkeby sygehus, nu kaldet Kildebo, idet 80 flygtninge fra det tidligere Jugoslavien flyttede ind.

I 1993 fik Bagergården bevaringsprisen. Den 28. maj blev luftværnssirenen flyttet fra Posthusets tag til en høj mast ved Præstevænget.

Den 26. juni blev der på kommunens foranstaltning ophængt en samling gamle fotos og postkort i passagen i Bagergården, lige tidsnok til, at dronning Margrethe under besøg i Aakirkeby kunne glæde sig over at se et billede af kongeparrets besøg på Torvet i 1912.

Dronningen gik en tur i byen og besøgte Galleri »2'RN« og fik også tid til at besøge billedarkivet på loftet, før turen gik til frokosten på Christianshøj-Kroen.

Blomsterfestprisen tildeltes DKB og CFF. Den 19. september klippede borgmesteren snoren over til den nye glasfacade i Super-Brugsen, og den 11. oktober vedtog kommunalbestyrelsen at slå social- og kulturudvalget sammen.

Håndbold

Den 1. januar 1994 måtte metodistmenigheden give op, og den solgte kirken »Salem« til Indre Mission. Davidskolen, der på dette tidspunkt havde 230 elever, oprettede børnehave til 22 børn i Østergade 23-25, og Haregade 21 blev købt, så børnene kunne komme på landet og holde husdyr. Det hele kaldtes Børnebakken.

L. H. Kjær Hansen, Smedegade 12, fik bevaringsprisen.

Den 25. marts afholdtes et internationalt boksestævne i Hallen med et kommunalt tilskud på 37.500 kr.

Man gik i gang med byfornyelse af Nyby-

vej 10-14 den 1. juni, og den 25. september gik en meget omdiskuteret omlægning af Torvet i gang.

I nogle år gik det temmelig dårligt med fodbolden i Aakirkeby, men til gengæld blomstrede håndbolden, og senior-herrer rykkede op i 3. division.

Nexø Apotek, der i nogle år havde haft udsalg i skotøjsforretningen på Torvet, rykkede i 1995 ind i det tidligere Tatol i Eskildsgade. Da bygningen blev opført og rummede Aakirkeby bank, var der i starten 2 store butiksvinduer, men i 1933 satte banken 4 mindre vinduer i med jerngitter bag. Da banken flyttede til Torvet, og bygningen blev butik, kom der atter to store vinduer, men Apoteket lavede facaden om til de 4 mindre vinduer og fik derfor bevaringsprisen.

Den 28. januar flyttede Borgerforeningens billedarkiv ind i den gamle brugsforening.

Jubilæet

I denne tid gik bølgerne højt med hensyn til planerne om et storhotel ved Holsterodde. En udløber af debatten resulterede i, at en stor sten blev sendt gennem et af Kyllie Smeds butiksvinduer.

Den 17. februar 1996 købte kommunen den gamle biograf i Jernbanegade. Bygningen skal være lejeboliger samt indrettes som aktivitetscenter og værested. Jubilæumsvinen blev en stor succes, Teknisk Skole blev overflødig, og i marts købte kommunen Vesterbro 1 for trafikken skyld. Der kom nyt liv i skotøjsforretningen på Torvet, og endnu en gang truede socialudvalget med at levere kølemad til pensionisterne.

Og så går det stadig løs med arrangementer i anledning af jubilæet den 7. december. Der arrangeres konkurrencer og idrætsskampe, udstillinger, markeder, koncerter og meget mere. Mange foreninger deltager og også i høj grad kirken.

Den næste store festdag bliver formentlig indvielsen af »Natur Bornholm«, der nu sy-

nes sikret. Derimod er det usikkert, om man kommer til at fejre kommunens nedlæggesse. Selv om folketingsmand Niels Anker Kofoed har lovet, at Aakirkeby bliver et nyt Washington, hvis kommunerne bliver sammenlagt, synes der ikke at være større interesse for sagen. Og slet ikke i byen inde i landet.

Kilder:

Laurids de Thurah: Bornholm og Christiansø. 1756.
Bornholmske Samlinger 1985.
Jul på Bornholm 1978.

Huse i Aakirkeby, registrant. 1989.
Rawert og Garliebs besøg i 1815.
G.L. Dam og H.K. Larsen: Aakirkeby 1346-1946. 1951.
Werner Hansen: Inde i landet. 1969. Vandet inde i landet. 1982. 100 år – og snart glemt. 1972. Mod nye mål. 1977. De byggede Aakirkeby. 1987.
Diverse jubilæums bøger.
Vejmand Herluf Johansens dagbøger.
Ikke mindst udklip fra mange årgang af bornholmske aviser.
Idet de fleste oplysninger stammer andetsteds fra, var det en håbløs opgave at bringe flere henvisninger.
Tak til alle private, institutioner og foreninger, der på opfordring har givet oplysninger.
Fotos: Aakirkeby Borgerforenings billedarkiv.

OVERSIGT

- 1706 strandede et svensk fartøj med 500 polske krigsfanger ved Boderne.
- 1705 blev Claus Clausen Lyng sognepræst, afløstes i 1720 af Adolp And.
- 1740 kirken istandsat af pastor Lars Nielsen Hjorth.
- 1743 fik byen sin første skole.
- 1760 blev Hans Severin Whitte præst. Voldsom brand i byen.
- 1770 blev Nyby en del af købstaden.
- 1776 møntfund.
- 1777 Nyår 1777 flyttedes landstinget til Rønne.
- 1781 var Lars Hansen Mahler præst.
- 1790 blev Peder Thomsen Balle sognepræst.
- 1850 kom kong Frederik VII sammen med sin gemalinde, grevinde Danner, på besøg.
- 1851 blev sekretær J. Müller formand for borgerrepræsentationen.
- 1856 blev købmand J. L. Balle formand for borgerrepræsentationen.
- 1867 Valsemøllen opførtes, og Algreen blev præst.
- 1871 blev Østergade ansat på bykoret.
- 1876 besøgte kong Christian IX byen den 24. august.
- 1877 blev Hans Vilh. Teisen sognepræst.
- 1878 kom præsten til at hedde Chr. Theodor Christensen.
- 1891 overtog Conrad Rudolph Madsen stillingen som præst.
- 1910 købte kommunen Præstedammen af præsten for 1.000 kr.
Banken skiftede fra andelselskab til aktieselskab.
Murersvendene fik fagforening den 10. maj.
- 1911 blev Hans M. Erichsen præst ved Aa kirke.
Otto Hansen etablerede sig som bygmester efter 8 år i USA.
- 1916 Den 6. maj stiftedes Arbejdsmændenes fagforening.
- 1933 blev Harald Thorsager sognepræst.
- 1946 Tilslutning til Højspændingscentralen.
- 1956 Hospitalet blev overtaget af kommunen.
- 1958 Hørfabrikken måtte give op.
- 1959 Fester Thaysen blev præst.
- 1966 blev Biblioteket kommunalt.
- 1968 Tage Rossel blev præst.
- 1974 Jernbanehotellet blev nedrevet 28. maj.
- 1982 Bodil Toftdal blev sognepræst.
- 1985 hed præsten Hardy Lund Olesen.
- 1990 Inge Lorentzen blev præst.